

Jordán, František

Češi a Slovinci v 19. a na začátku 20. století : (jejich vztahy veřejné a politické)

In: *Otázky dějin střední a východní Evropy. [I.]*. Hejl, František (editor).
Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1971, pp. 263-292

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120768>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ČEŠI A SLOVINCI V 19. A NA ZAČÁTKU 20. STOLETÍ (JEJICH VZTAHY VEŘEJNÉ A POLITICKÉ)

Vztahy mezi Čechy a Slovinci měly dávné kořeny a starou tradici.¹ Intenzivněji se však rozvinuly až v době nové, kdy nabyly postupně podoby uvědomělé spolupráce. K jejich rozvoji a vzniku toho, co bývá často nazýváno v literatuře česko-slovinskou vzájemností, přispívala v 19. století nejen jazyková, etnická a kulturní příbuznost obou těchto slovanských národů, nýbrž i jejich blízké osudy a společné zájmy, dané příslušenstvím k západní části habsburské monarchie. Důležité bylo, že mezi Čechy a Slovinci nebylo v minulosti žádných třecích ploch. Některé zvláštnosti a rozdílné zájmy, které byly vyvolány rozdílným historickým vývojem, odlišnou geografickou polohou, zvláštním sociálním složením a jinými hospodářskými a politickými podmínkami, nepřerostly nikdy v otevřené rozpory nebo ve zjevné hegemonické tendence jednoho partnera vůči druhému.

O vztazích česko-slovinských v nové době existuje poměrně bohatá literatura. Soupis pramenů a literatury z oboru krásné literatury, literárních dějin, filologie, národopisu a divadla ve slovinských knihovnách a časopisech pořídil Oton Berkopec, který sbíral podobný materiál i pro další obory, ale ohlašovaný druhý svazek jím pořízené bibliografie již nebyl vydán.² Jedním z prvních příspěvků k zpracování česko-slovinských vztahů v 19. století byl soupis materiálů Ivana Kunšiče a Vladimíra Levce *Příspěvky k dějinám literárních styků mezi Čechy a Slovinci*, který obsahuje vesměs korespondenci českých obrozenců Dobrovského, Jungmanna, Šafaříka a Hanky se Slovinci, uloženou ve sbírkách

¹ Srov. Fr. Ilešič, Československá vzájemnost v dřívějších dobách, *Slovanský přehled* II, 1900, str. 170–174; V. Burian, Kulturno-nacionalni stiki med Čehoslovaki in Jugoslovani v preteklosti, *Slovanski svet* I, 1935/1936, str. 109–113 a 173–188.

² Česká a slovinská literatura, divadlo, jazykozpyt a národopis v Jugoslávii. Bibliografie od r. 1800 do 1935. Knihy a časopisy. Sestavil dr. Oton Berkopec. Prameny k vzájemným stykům slovanským, sv. VI, Praha 1940.

Národního muzea v Praze.³ O literární zpracování této korespondence se pokusil Fran Ilešič v článku *Československá vzájemnost v dřívějších dobách*.⁴ Kunšičem shromážděná a Levcem vydaná korespondence byla doplněna několika dopisy Čelakovského a jedním dopisem Palackého se Slovinci Čopem, Prešernem a Kastelcem, uveřejněnými nepochybně redaktorem časopisu Lukou Pintarem ve Zborniku Slovenske Matice r. 1904.⁵ O ohlasu Bleiweisových *Novic* ve slovenském prostředí a o některých stycích mezi Čechy a Slovinci v letech 1848/49 psal Fran Ilešič.⁶

Z české strany přispěl k poznání a zpracování problematiky československých vzájemných vztahů v nové době především Václav Burian, který pojednal o česko-slovenských vztazích v době národního obrození v stati *Národnostní ideologie česká a slovenská v jihoslovenském obrození*, dále uveřejnil *Příspěvky k staršímu českému repertoáru ve slovinské dramatičce* a zabýval se i studiem a působením Slovinců na Karlově universitě v Praze.⁷ Několik autorů věnovalo buď přímo, nebo v souvislosti se zpracováním jiné problematiky pozornost česko-slovenským kulturním vztahům. Byli to zejména Frank Wollman, který se jimi obíral ve své práci o slovenském dramatu a v rámci pojednání o československo-jihoslovenských vztazích před první světovou válkou,⁸ Jan Karel Strakatý v stati o česko-slovenské kulturní vzájemnosti, která vyšla téměř současně česky v Praze a slovensky v Lublani,⁹ Boris Urbančič pojednáním o české próze u Slovinců¹⁰ a Oton Berkopec, z jehož příspěvků uvádím jen shrnující stať *České kulturní vlivy u Slovinců v době novější*, ve které jsou též odkazy na jeho i jiné dílčí práce k tomuto tématu.¹¹ Od té doby byl uveřejněn teprve v nedávné době ve Slovinsku příspěvek Boženy Oroženové *Slovinské kraje a lidé ve spisech starších českých beletristů*, pojednávající o slovinských motivech v české literatuře 19. století.¹² Sám jsem přispěl k zpracování česko-slovenské tematiky článkem o společném

³ Iv. Kunšič – Vl. Levec, Doneski k zgodovini književne zveze mez Čehi in Slovenci. Zbornik. Na svetlo daje Slovenska Matica v Ljubljani. Zv. I, Ljubljana 1899, str. 72 až 214.

⁴ Fr. Ilešič, Československá vzájemnost v dřívějších dobách, Slovanský přehled II, 1900, str. 170–174; IV, 1902, str. 453–464.

⁵ Različne korespondence. L. P. Zbornik Slovenske Matice VI, 1904, str. 169–189.

⁶ Fr. Ilešič, Česko-slovenska vzajemnost v minulih dobah, Zbornik Slovenske Matice VIII, 1906, str. 1–33.

⁷ V. Burian, Národnostní ideologie česká a slovenská a jihoslovenské obrození. Co daly naše země Evropě a lidstvu, II. díl, Praha 1940, str. 20–36; týž, Doneski k starejšemu repertoarju v slovinski dramatičci, Ljubljanski Zvon 45, 1925, str. 220–224 a 291–297; týž, Slovinci na Universitě Karlově, Slovanský přehled 34, 1948, str. 146.

⁸ Frank Wollman, Slovinské drama, Bratislava 1925; týž, Československo-jihoslovenské styky kulturní do války, Československo-jihoslovenská revue IV, 1934, str. 153 až 159 a 172–176.

⁹ J. K. Strakatý, Česko-slovenská kulturní vzájemnost v minulosti i přítomnosti. Zvláštní otisk z „Národních listů“, r. 73, č. 106 z 16. 4. 1933, str. 14; týž, Česko-slovenská kulturní vzájemnost v preteklosti in sedanjosti. Prevedel Božidar Borko. Ponatis iz „Jutra“, letník XIV, štev. 148 z dne 28. 6. 1933, Ljubljana, str. 16.

¹⁰ B. Urbančič, Česká próza u Slovinců, Československo-jihoslovenská revue VI, 1936, str. 98–104.

¹¹ O. Berkopec, České kulturní vlivy u Slovinců v době novější, Co daly naše země Evropě a lidstvu, II. díl, Praha 1940, str. 69–71.

¹² B. Orožen, Slovenski kraji in ljudje v spisih starejših čeških leposlovcev, Celjski zbornik 1968, Celje 1968, str. 171–207.

boji Čechů a Slovinců za zřízení české university v Brně a slovinské university v Lublani.¹³

I když tento výčet základní literatury není úplný, protože další pojednání o jednotlivých dílech, autorech a překladech v slovinských knihách a časopisech obsahuje soupis Berkopcův a protože podobný soupis literatury a pramenů, publikovaných o Slovincích v českých knihách a časopisech, nebyl pořízen, je z něho patrné, že dosavadní zájem o českoslovinskou problematiku se soustředil hlavně na dobu národního obrození a na oblast literární a kulturní. I zde však zatím hlubší monografické zpracování chybí. Z těchto důvodů i pro svůj omezený rozsah nemůže proto následující příspěvek vyčerpávat problematiku česko-slovinských vztahů v 19. a na začátku 20. století v úplném rozsahu. Na rozdíl od dosavadní literatury zaměří se především na oblast politickou a veřejnou, která nebyla dosud náležitě zpracována. Ani s tímto vymezením si však nečiní nárok na úplnost. Bude spíše usilovat o shromáždění základních materiálů a o vyznačení hlavních problémů, které by mělo usnadnit cestu k dalšímu a podrobnějšímu zpracování této problematiky i vztahů česko-slovinských v celé jejich šíři.

*

Východním bodem vzájemných vztahů Čechů a Slovinců v nové době bylo národní obrození, které mělo u obou národů velmi shodné rysy a průběh. I když Češi nepatřili v habsburské monarchii k tzv. „nehistorickým“ národům, mezi které bývají počítáni Slovinci, měli k nim v důsledku ztráty zvláštního politického postavení a kulturního vývoje po Bílé hoře velmi blízko. Jak Češi, tak Slovinci byli na začátku svých moderních dějin národem potlačovaným a plně nerozvinutým.¹⁴ Přestože spolu nesusedili, spojovalo je nerovné postavení, hrozba asimilace zejména ze strany německé a společný zájem: vytvořit si a zajistit podmínky k všestrannému rozvoji, získat všechny atributy, kterými se vyznačoval moderní národ, a zařadit se mezi vyspělé, po všech stránkách rozvinuté národy. Odtud také stál před nimi společný úkol a cíl: vytvořit moderní spisovný jazyk a národní literaturu a kulturu, vybavit národ národním uvědoměním a vytvořit vedoucí vrstvy moderního národa, které mohla reprezentovat při nedostatku šlechty jen buržoazie. Proto také měly vztahy mezi Čechy a Slovinci v době národního obrození charakter po výtce vědecký, literární a kulturní.

Jejich nositeli byli přední představitelé českého a slovinského národního obrození Josef Dobrovský, Josef Jungmann, Pavel Josef Šafařík, Václav Hanka, František Ladislav Čelakovský, František Palacký na české straně, ze strany slovinské Valentin Vodnik, Franc Metelko, Jernej Kopitar, Stanko Vraz, Oroslav Caf, Matija Čop, France Prežeren, Miha Kastelic, abych uvedl jen ty nejvýznamnější.¹⁵ Tyto vztahy a spolupráce vy-

¹³ Fr. Jordán, Skupno prizadevanje za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani in češke univerze v Brnu. Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino XVIII, Ljubljana 1970, str. 1–10.

¹⁴ Fr. Zwitter, Nacionalni problemi v habsburški monarhiji, Ljubljana 1962, str. 32 až 34.

¹⁵ Srov. I. Kunšič–Vl. Levec, c. d., Zbornik Slovenske Maticе I, 1899, str. 72–214;

růstaly nejprve z osobního zájmu jednotlivých pracovníků, to jest z jejich vědecké, literární a kulturní činnosti. Nebyly často ani motivovány národně a tím spíše neměly politický charakter. Ale postupně, zejména ve čtyřicátých letech minulého století, nabývaly u jednotlivých nositelů i ve svém celku podoby uvědomělé kulturní a národní činnosti. I když tato činnost byla ještě velmi silně ovlivněna myšlenkou Kollárovy slovanské vzájemnosti, která se jednak přímo, jednak prostřednictvím charvátského ilyrismu silně rozšířila i ve Slovinsku, přerůstala těsně před rokem 1848 nikoli v poslední míře zásluhou Havličkovou její rámeč a stávala se předzvěstí prvních národních kontaktů a spolupráce v oblasti veřejné a politické, které se dostavily v revolučním roce 1848.¹⁶

Revoluční události r. 1848 zastihly Čechy i Slovinci na veřejné a politické záležitosti ještě málo připraveny. Vrhly však nemilosrdně oba národy do politického víru, přiměly je k formulování a upřesnění prvních politických programů a vytvořily nové podmínky pro jejich spolupráci.

Český a slovinský národně politický program byl formulován samostatně, ale shodoval se v jednom bodě: vycházel z existence a trvání habsburské monarchie, byl výrazem myšlenky a politiky austroslavismu. V tomto shodném přístupu k monarchii spojovala českou a slovinskou politickou reprezentaci skutečnost, že oba národy žily téměř beze zbytku na teritoriu rakouského státu a že tedy českou a slovinskou otázku bylo možno přinejmenším teoreticky řešit v jeho politickém rámci. Druhým důležitým faktorem toho, že Češi a Slovinci spatřovali v habsburské monarchii, ponechme stranou otázku, zda právem nebo neprávem, záruku národní existence, bylo ohrožení jejich národnosti ze strany německé, znásobené u Slovinců ještě obavami z možné asimilace italské (Gorice, Terst, Istrie, Benátsko) a maďarské (Prekmurje). A za třetí, ani jeden z obou národů se necítil být z objektivních i subjektivních důvodů tak silný, aby mohl pomýšlet na samostatnou politickostátní existenci. Odtud převládala u politických představitelů obou národů snaha o uchování habsburské monarchie a její přeměnu (federalizaci) ve stát rovnoprávných národů.

V pojetí takové federalizace se ovšem ukazovaly u Čechů a Slovinců od samého počátku značné diference, typické i pro pozdější dobu. Zatímco Češi formulovali svůj první národně politický program, obsažený v požadavku administrativního spojení českých zemí v Rakousku v jeden celek se společným sněmem, na bázi spíše historicko-státoprávní,¹⁷ zrodil se u Slovinců s „jarem národů“ politický ideál národně autonomní: požadavek sjednocení všech příslušníků slovinské národnosti, žijících v habsburské monarchii, v jeden politický celek — Sjednocené Slovinsko. Kromě

Fr. Ilešič, c. d., Slovanský přehled IV, 1902, str. 460—464; Različne korespondence, L. P., Zbornik Slovenske Matice VI, 1904, str. 169—189; *Fr. Kidrič*, Dobrovský in slovenski prepored njegove dobe, Ljubljana 1930; *V. Burian*, Národnostní ideologie česká a slovenská v jihoslovanském národním obrození, Co daly naše země Evropě a lidstvu, Praha 1940, str. 20—33.

¹⁶ *Srov. D. Lončar*, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, Ljubljana 1910, str. 8; *V. Burian*, c. d., str. 33—36.

¹⁷ *Zd. Tobolka*, Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do naší doby, I. díl, Praha 1932, str. 39; *R. A. Kann*, Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie, I. Band, Graz—Köln 1964, str. 166—167.

sjednocení žádal tento program i užší spojení Slovinska s Charvátskem a přes ně i s Vojvodinou.¹⁸ Na jeho závažnosti nic nemění skutečnost, že nebyl slovinskou politickou veřejností obecně přijat a sdílen. Tím si vysvětlíme, že když pak v ústavním výboru Kroměřížského parlamentu navrhoval Palacký v lednu 1849 revoluční přestavbu habsburské monarchie na principu národně autonomním, ve kterém měly mít místo i rakouské Čechy, spojující v jednom politickém celku Čechy a Slováky, a sjednocené Slovinsko, nenašel jeho návrh podporu u slovinských poslanců. Slovinský poslanec Matija Kavčič odmítal v podstatě národně autonomistický program Sjedenčeného Slovinska a doporučoval přestavbu Rakouska na základě spojení práva historického a přirozeného. Podporoval jej i poslanec Kranjec, kdežto poslanec Gorjup se přimlouval za vytvoření spolku starých korunních zemí s kraji na ochranu národnosti.¹⁹

Prvním závažnějším pokusem o navázání politické spolupráce mezi Čechy a Slovinci byl Slovanský sjezd v Praze. Pozvání přípravného výboru podepsal za Slovince dr. Fran Miklošič. Účast Slovinců na sjezdu však byla malá a málo reprezentativní. Vlivné osobnosti slovinského národního a politického hnutí Janez Bleiweis, Andrej Einspieler a Matija Majar byly pozvány, ale sjezdu se neúčastnily. Sám Miklošič se nedostavil pro nemoc. A tak ze 42 zástupců jižních Slovanů bylo na Slovanském sjezdu přítomno jen 5 Slovinců. Většina z nich se brzy vrátila do Vídně a stálými delegáty zůstali Anton Globočnik, zástupce vídeňského spolku „Slovenija“, a Stanko Vraz, delegát „Slovenije“ ze Štýrského Hradce. Hlavní práce spočívaly na bedrech Globočnikových. Návrhy a požadavky Slovinců v jihoslovanské sekci vycházely z programu Sjedenčeného Slovinska. Slovanský sjezd jejich program přijal, ačkoli se údajně příliš nelíbil Čechům, kteří byli proti jeho národnostnímu principu, protože se obávali národnostního rozdělení Čech.²⁰

Na říšském sněmu panovala mezi českými a slovinskými poslanci značná diferenciacie. Spojovala je podpora vlády a dynastie, ale zatímco čeští poslanci kladli důraz na řešení politických a národních záležitostí, byl mezi slovinskými poslanci silně zastoupen živel rolnický, který zajímalo především řešení hospodářských a sociálních otázek venkova (zrušení roboty a feudalismu). V těchto otázkách postupovali tito poslanci spíše s německou levicí než konzervativní pravicí, se kterou je ovšem spojoval zájem o udržení monarchie. Přitom se ve Slovinsku ani ve sněmu, ani ve veřejném životě nevyskytly výraznější radikálně demokratické tendence, jimiž byl znatelně poznamenán český vývoj. Bylo to způsobeno rozdílnou politickou situací a zejména odlišnými ekonomickosociálními podmínkami. V Čechách byly již aktivní inteligence i měšťanstvo, sociální problémy existovaly nejen na vesnici, nýbrž i ve městech a v rozvíjející se průmyslové výrobě. U Slovinců převažoval ještě velmi výrazně usedlý rol-

¹⁸ D. Lončar, *Politično življenje Slovencev*, Ljubljana 1921, str. 16–17; *I. Prijatelj*, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895*, Prva knjiga, Ljubljana 1955, str. 45 a d.; *F. Gestrin–V. Melik*, *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*, Ljubljana 1966, str. 101–104.

¹⁹ D. Lončar, c. d., str. 23–24; *Fr. Zwitter*, c. d., str. 104–105.

²⁰ D. Lončar, *Dr. Janez Bleiweis in njegova doba*, str. 20; týž, *Politično življenje Slovencev*, str. 22.

nický element a vedle něho aktivně působila ještě nepřilíš početná národně uvědomělá nebo se uvědomující inteligence.

Česká a slovinská národně uvědomělá inteligence navazovala již tehdy spolupráci také ve Vídni, kde žila početná kolonie českých a slovinských vysokoškolských studentů,²¹ a ve Štýrském Hradci, kde se stal na jaře r. 1848 předsedou spolku „Slovenija“ moravský Čech J. Dragoni-Křenovský. Ten upozorňoval českou veřejnost na slovinskou otázku v Havlíčkových Národních novinách, psal v duchu austroslavismu také do Moravských novin a byl navržen dokonce za kandidáta na poslance ve slovinském Štýrsku.²² V Lublani a potom v Terstu žil J. A. Bačovský, který rovněž psal do Havlíčkových Národních novin a působil v terstském „Slovanském spolku“.²³ Již tehdy se začal uplatňovat mezi Slovinci v rámci všeobecného slovanského citění užší vztah a možno říci i obdiv k českému národu, jemuž šlo v zápětí přejímání zkušeností z českého prostředí. Je to možno vyčíst z nadšeného článku slovinského vlastence a pozdějšího odrodilce Karla Dežmana v časopise „Slovenija“, uveřejněného na Nový rok 1849 pod názvem *Sláva Slovanům* a obsahujícího též apoteózu „Zlaté Prahy“.²⁴

V době Bachova absolutismu byl rozvoj česko-slovinských vztahů v oblasti veřejné a politické znemožněn, protože byl umrtven politický život započatý revolucí r. 1848. Vztahy česko-slovinské však pokračovaly v oblasti literární a kulturní. Nasvědčuje tomu překlad básně „Jaroslav“ z Královédvorského rukopisu v Drobníčově „Slovanske čbele“ r. 1850, založení spolku „Družba sv. Mohorja“ v Celovci r. 1852 podle vzoru českého spolku sv. Jana Nepomuckého v Praze, překlad Královédvorského rukopisu do slovinštiny Franem Levstikem r. 1856, vliv české dramatiky na počátky slovinského divadla, který se stupňoval ještě v letech šedesátých aj.²⁵ V důsledku panujícího absolutismu se však mohly česko-slovinské vztahy v oblasti veřejné a politické obnovit teprve po zavedení ústavy a oživení národního a politického hnutí v šedesátých letech minulého století.

Zavedení ústavy a uvolnění veřejného života v Rakousku přineslo Čechům i Slovincům lepší podmínky pro jejich kulturní a politický rozvoj, ale zároveň je postavilo před novou překážku. Byl jí rakouský centralismus a německá liberální buržoazie, která se nemínila vzdát svého postavení ani ve Slovinsku, ani v českých zemích. V boji proti centralismu a německé buržoazii, při formulaci politického programu a v úsilí o jeho uskutečnění se Češi a Slovinci v některých směrech shodovali, v jiných se zase rozcházeli.

Společným východiskem Čechů a Slovinců při vstupu do nového politického života byl austroslavismus. V prvním zasedání poslanecké sně-

²¹ D. Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, str. 6.

²² Fr. Ilešič, Češko-slovenska vzajemnost v minulih dobah, Zbornik Slovenske Matice VIII, 1906, str. 24–29; I. Prijatelj, c. d., str. 56–57.

²³ Fr. Ilešič, tamtéž, str. 29–33.

²⁴ I. Prijatelj, c. d., Druga knjiga, Ljubljana 1956, str. 64.

²⁵ I. Prijatelj, c. d., I, str. 135, 137–138, 159 a 215. O překladu Levstikově O. Berkopec, c. d., str. 157. O divadle též V. Burian, Doneski k starejšemu českemu reper-toarju v slovnski dramatici, Ljubljanski Zvon 45, 1925, str. 220–224 a 291–297.

movny říšské rady se k němu slavnostně přihlásili čeští poslanci František Palacký a František Ladislav Rieger i slovinský poslanec dr. Lovro Toman. Ten vyjádřil zájem Čechů a Slovinců na zachování habsburské monarchie znovu 22. srpna 1861 a zdůvodnil ho výslovně německým a pro Slovincce i italským nebezpečím.²⁶ V rámci českého a slovinského austroslavismu rýsovaly se možnosti užší české a slovinské spolupráce. U Slovinců se pro ni vyslovoval zejména L. Toman. Ostrý hlas nesouhlasu zazněl z úst poslance Karla Dežmana, kterého vedl rozum i srdce do tábora německých liberálů, kde se úplně odrodil.²⁷

Těsnější politické spolupráci mezi Čechy a Slovinci se stavěly do cesty i jiné okolnosti. Byl to především český program historicko-státoprávní, který nahradil Palackého národně autonomní program z r. 1849 a ovlivnil podle I. Prijatelje i tvorbu programu ve smyslu federalistickém také u Slovinců. Jejich vedoucí činitelé opustili požadavek Sjednoceného Slovinska, omezili se z počátku na dílčí jazykové a národní požadavky a nakonec se přiklonili k programu rozšířené zemské autonomie, respektive vytvoření zvláštní skupiny vnitrorakouských zemí v rámci monarchie. Vycházeli tím nepochybně vstříc i federalismu rakouské šlechty, se kterou navázali úzkou spolupráci. Protože však historické právo neodpovídalo slovinským tradicím a podmínkám, obnovila mladá slovinská generace koncem šedesátých let myšlenku a program „Sjednoceného Slovinska“, vycházející z práva přirozeného.²⁸ Tak vznikla vážná diferenciacie mezi českou a slovinskou politikou. Druhým faktorem, který výrazně odlišoval českou a slovinskou politiku v šedesátých letech minulého století, byla otázka taktiky. Čeští poslanci přešli r. 1863 po příkladu uherské opozice a pod vlivem svých aristokratických spojenců z řad české historické šlechty k politice pasivní opozice, kdežto Slovinci je nenásledovali z obav o své postavení na kraňském sněmu a bezpochyby i s ohledem na své konzervativní spojence v rakouských zemích setrvali na říšské radě. V důsledku toho nedošlo k soustavnější spolupráci českých a slovinských poslanců na říšské radě, která začala r. 1861, kdy čeští poslanci podepsali Tomanovu interpelaci, týkající se slovinské rovnoprávnosti.²⁹

O to větší význam měly veřejné vztahy kulturní povahy, které vyrůstaly ze shodných podmínek, ve kterých žil a ve kterých se vyvíjel český a slovinský národ. Pro Slovincce bylo v šedesátých letech typické zakládání a působení tzv. „čítáren“ (čítalnic), které vznikaly sice na základě domácích poměrů a potřeb, ale i pod vlivem českých Besed. Měly stejné poslání a funkci a působily v nich velmi aktivně i někteří Češi, žijící tehdy ve Slovinsku. V Lublani vedl koncem padesátých a začátkem šedesátých let sbor filharmonické besedy český dirigent a skladatel Antonín Nedvěd, který stál později v čele pěveckého sboru lublaňské čítárny.³⁰ Po něm vedli pěvecký sbor lublaňské čítárny čeští sbormistři Valenta, Fabián

²⁶ I. Prijatelj, c. d., II, str. 56.

²⁷ Tamtéž, str. 74–75.

²⁸ D. Lončar, Politično življenje Slovencev, str. 26–27; I. Prijatelj, c. d., str. 46–47. 101 a d.

²⁹ I. Prijatelj, c. d., str. 91–92.

³⁰ I. Prijatelj, c. d., str. 133, 147, 149 a 150. Srov. též Fr. Šuklje, Iz mojih spominov, I. del, Ljubljana 1929, str. 18–19.

a Procházka.³¹ O rozvoj slovinského pěveckého umění a hudby se zasloužili i další hudebníci a skladatelé českého původu. Z nich patří čelné místo Kašparu Maškovi a Antonínu Foerstrovi. Kašpar Mašek komponoval již r. 1848 nápěvy četných slovinských národních písní a jeho sbory zněly často na pořadech slovinských čítáren, zvaných po česku besedami. Antonín Foerster působil od r. 1867 jako sbormistr lublaňské čítárny, ředitel hudební školy, kapelník v Dramatickém spolku a zejména jako ředitel kůru a sbormistr v lublaňském metropolitním kostele. Na všech těchto místech konal průkopnickou práci: položil základy slovinské hudbě církevní, byl autorem první slovinské národní opery Gorenjski slavček a napsal i hudebně výchovné zpěvy a učebnice.³²

V Kamniku pracoval a potom v Lublani a v Terstu působil na přelomu padesátých a šedesátých let jako pěvec, sbormistr i učitel češtiny pozdější úředník Národního muzea v Praze a průkopník česko-slovinské spolupráce a vzájemnosti Jan V. Lego.³³

Nikoli pouze jejich zásluhou zněly na besedách slovinských čítáren již tehdy i české sbory a v kulturních programech vystupovali i čeští umělci.³⁴ Důležitě místo měla v divadelních pořadech slovinských česká dramatika (J. N. Štěpánek, V. K. Klicpera, J. Neruda, F. F. Šamberk, později též J. K. Tyl, J. J. Kolár, Josef Štolba, G. Pflieger-Moravský, L. Stroupežnický aj.). Tvořila jedno z východisek a jeden z opěrných bodů slovinského divadla před založením i po založení Slovinského dramatického spolku roku 1867, který bývá pokládán za počátek slovinské profesionální scény.³⁵ K výchově národně uvědomělé slovinské inteligence přispěli i někteří čeští profesori, působící ve Slovinsku na středních školách a podílející se též aktivně na veřejném životě. Z nich je nutno jmenovat alespoň Jana Nepomuka Nečásku, ředitele gymnasia v Lublani a spolutvůrce Bleiweisova „školského programu“ z r. 1861, a Jana Vávru, profesora téhož gymnasia a zakladatele soustavně prováděné slovinské tělovýchovy, spolutvůrce slovinské tělovýchovné terminologie a člena výboru Slovinské Matice.³⁶ V Celji působil v letech 1855–1871 jako gymnasiální profesor český filolog a pedagog G. A. Lindner apod.^{36a}

Zakladatelem a předsedou „Pomocného spolku pro řemeslníky a rukodělníky“ v Lublani byl jeden z českých řemeslníků zde usudlých Jan Nepomuk Horák, který zasahoval v šedesátých letech aktivně i do slovinské

³¹ I. Prijatelj, c. d., str. 185 a 225; Fr. Šuklje, c. d., str. 18–19.

³² O. Berkopec, České kulturní vlivy u Slovinců v době novější, Co daly naše země Evropě a lidstvu, II. díl, Praha 1940, str. 70.

³³ I. Hribar, Moji spomini, I. del, Ljubljana 1928; I. Lah, Jan Lego, Zbornik Slovenske Matice IX, 1907, str. 158–160.

³⁴ I. Prijatelj, c. d., str. 148, 225 a 227.

³⁵ V. Burian, Doneski i starejšemu češkem repertoarju v slovenski dramatik, Ljubljanski Zvon 45, 1925, str. 220–224 a 291–297; O. Berkopec, c. d., Co daly naše země Evropě a lidstvu II, str. 69; D. Moravec, Repertoar slovenskih gledališč 1867–1967, Popis premier in obnovitev, Ljubljana 1967, str. 13 a d.

³⁶ O působení českých profesorů na gymnasiu v Lublani srov. Fr. Šuklje, c. d., str. 14 a 17. O účasti Nečáskové při tvorbě slovinského školského programu srov. I. Prijatelj, c. d., str. 95. O Nečáskovi celkově J. Marn, Jan Nep. Nečásek, Jezičnik XIII, 1875, str. 1–35. O Janu Vávru srov. L. Pintar, Ivan Vavru, Zbornik Slovenske Matice VIII, 1906, str. 34–45.

^{36a} Vl. Murko, Čehi in naše planine, Planinski vestnik, r. 53, 1953, str. 502.

ské komunální a zemské politiky.³⁷ V té době byly obnoveny i vzájemné návštěvy. Slovinský poslanec dr. L. Toman se zúčastnil 28. června 1861 pohřbu Pavla Josefa Šafaříka v Praze.³⁸ Z české strany je možno zaznamenat účast na otevření slovinské čítárny v Kranji a uspořádání oslav slovinského obrozenského spisovatele Valentina Vodnika v Praze r. 1865.³⁹ Ke spolupráci docházelo i mezi Čechy a Slovinci ve Vídni, kde založil r. 1862 slovinský student Davorin Jenko s některými českými vlastenci „Slovanský pěvecký spolek“. Roku 1867 ustavili tu slovinští studenti Fran Levec a Franjo Šuklje po vzoru Čechů, Slováků, Malorusů, Srbů, Charvátů a Poláků akademický slovinský spolek „Sáva“. I ve Štýrském Hradci založili 1. března 1868 Češi a Slovinci společenství „Slovanskou besedu“, jejímž prvním předsedou se stal Slovinec dr. Gregor Krek. Již předtím tu měli Češi svůj pěvecký spolek, který sledoval také cíl „sjednotit zdejší syny a dcery všech slovanských národů...“.⁴⁰

Bezprostřední ohlas a pro vývoj česko-slovinské vzájemnosti důležitý význam mělo založení české tělovýchovné organizace „Sokol“ r. 1862. Ještě téhož roku byl utvořen ve Slovinsku přípravný výbor a o rok později, r. 1863 se ustavil v Lublani „Jižní Sokol“ (Južni Sokol), který byl první organizací tohoto druhu, vzniklou mimo české země. Jako v českých zemích vyvíjel „Sokol“ i ve Slovinsku nejen tělovýchovnou, nýbrž i kulturně národní činnost a doplňoval tak v tomto směru působící čítárny a ochotnické dramatické spolky. Byl v úzkém styku s českým „Sokolem“. Potvrzuje to pozdravný dopis Fügnerův, převzetí českého sokolského stejnokroje a prapor s kraňskými emblémy zhotovený v Praze.⁴¹ Roku 1867 byl „Jižní Sokol“ rozpuštěn a jeho činnost přerušena. Roku 1868 byl obnoven pod jménem „Lublaňský Sokol“ a po určité době stagnace se jeho aktivita zvyšovala a s ní se zejména od osmdesátých let minulého století nejen obnovily, ale rozšiřovaly znovu i vztahy mezi českým a slovinským sokolstvem.⁴²

Druhou významnou institucí slovinskou, na jejíž zřízení měl podíl český vliv a z části i přímá česká účast, byla slovinská kulturní a národní instituce Slovinská matice. Byla založena r. 1863 jako poslední slovanská instituce tohoto druhu podle vzoru Matice české a jiných, v té době již delší nebo kratší dobu působících Matic. Za jednoho z jejích zakladatelů bývá pokládán slovinskými historiky a literárními vědci český inženýr Emanuel Chocholoušek, působící v té době s inženýrem Jedličkou u Jižní dráhy v Mariboru.⁴³ Chocholoušek byl spoluzakladatelem slovinské čítárny v Mariboru, a když se vážně začalo uvažovat o založení Slovinské matice, dal podnět ke sbírání finančních příspěvků, aby byla materiálně zajištěna. Proto je považován s mariborskými Slovinci za praktického zakladatele této instituce, v jejímž výboru působil až do své smrti již jmenovaný

³⁷ *I. Prijatelj*, c. d., str. 70.

³⁸ *I. Prijatelj*, c. d., IV, Ljubljana 1961, str. 14.

³⁹ *I. Prijatelj*, c. d., II, str. 178 a 199.

⁴⁰ *I. Prijatelj*, c. d., IV, str. 15, 24 a 105.

⁴¹ *I. Prijatelj*, c. d., II, str. 181, 186 a 187.

⁴² Petindvažsetletnica Sokola 1863–1888. Též *J. Scheiner*, Sokolstvo. Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. Praha 1912, str. 718–721.

⁴³ *J. Vošnjak*, Spomini, II, del, Ljubljana 1906, str. 116.

český profesor Jan Vávrů.⁴⁴ Mezi prvními spisy, vydanými Slovinskou matičí, bylo i pojednání profesora Josefa Erbena o Korutanech a Kraňsku z Riegrova naučného slovníku a česko-slovinská mluvnice, jejímž autorem byl Franjo Marn, studující tehdy na universitě v Praze.⁴⁵

Doklady o kulturních a veřejných vztazích mezi Čechy a Slovinci v šedesátých letech minulého století by bylo možno ještě dále rozvádět. Z uvedeného je však zřejmé, že se rozvíjely úspěšně a na daleko širší základně než v době předbřeznové, i když snad neměly vždy podobnou kvalitu. Ale rovněž pro vztahy politické se vytvořily nové podmínky, a to v době hrozícího dualismu a po jeho zavedení, které postihovalo Čechy a ještě více Slovince, protože jedna část jejich národního těla, žijící v Prekmurji, byla připojena k Uhrám.

Tváří v tvář nové situaci se posunulo základní programové hledisko slovinské z oblasti kulturně nebo zemsky autonomní do sféry historicko-státoprávní. Dne 25. září 1865 byl přijat slovinskými předními politiky v Mariboru tzv. Mariborský program, který měl být pro Slovince tím, čím bylo Čechům a Charvátům státní právo. Požadoval, aby bylo v rámci Rakouska na základě historického obnovení království ilyrské v podobě vnitrorakouské skupiny zemí (Kraňsko, Korutany, Přímoří a Štýrsko) s rozsáhlou autonomií.⁴⁶

Přijetím historického hlediska se sblížila programová východiska české a slovanské politiky. Zdaleka však se nepřiblížila natolik, aby umožnila společný postup. Když koncem července a začátkem srpna 1866 zasedli ve Vídni po prohrané válce prusko-rakouské slovanští federalisté a navrhovali, aby Rakousko bylo reorganizováno na základě autonomie státoprávních individualit a skupin, byli mezi nimi jen zástupci Čechů, Charvátů a Poláků, kdežto Slovinci chyběli.⁴⁷ V plánech slovanských federalistů se s nimi zřejmě nepočítalo a slovinští představitelé to cítili jako krivdu. Další schůze autonomistů a federalistů se konala pod dojmem rakousko-uherského vyrovnání ve Vídni 15. února 1867 a jednala o společném postupu zúčastněných stran. Kromě Čechů a Poláků byli na ní přítomni i reprezentanti konzervativní šlechty z Čech, Moravy a Tyrolska a zástupci Slovinců. Češi se svým rozhodně opozičním stanoviskem zůstali na ní osamoceni. Nepřipojili se k nim ani Poláci, kteří sledovali v Haliči vlastní zájmy, ani Slovinci, kteří si uvědomovali, že důsledné napodobení české taktiky pasivní opozice by jim přineslo jen ztráty. Ze stejného důvodu hlasovali slovinští poslanci většinou i pro dualismus, ačkoliv s ním vnitřně neshodli jako čeští politikové souhlasit.⁴⁸

K novému pokusu o synchronizaci české a slovinské politiky došlo po pádu Hohenwartovy vlády na poradách zástupců federalistických zemských sněmů v Praze 22. listopadu 1871, kterých se zúčastnili za Slovince dr. Etbin Costa, Michael Herman a dr. Josip Vošnjak. I ony skončily bez

⁴⁴ I. *Prijatelj*, c. d., str. 257–258 a 270–271. Též D. *Lončar*, Slovenska Matica (Obnjeni sedemdesetletnici), str. 3–4.

⁴⁵ I. *Prijatelj*, c. d., str. 288 a 298.

⁴⁶ D. *Lončar*, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, str. 27.

⁴⁷ *Zd. Tobolka*, Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby, II. díl, 1860–1879, Praha 1933, str. 112–113.

⁴⁸ Tamtéž, str. 136–137; D. *Lončar*, c. d., str. 43–44.

jakýchkoliv výsledků a pro slovinské účastníky byly zklamáním.⁴⁹ Základní příčinou nesouladu mezi českou a slovinskou politikou na konci šedesátých a v průběhu sedmdesátých let bylo české státoprávní stanovisko, fundamentální články a politika pasivní opozice. Historické státní právo, ať již mělo podobu českého státu, autonomie zemí nebo vnitrorakouské skupiny zemí, bylo pro Slovinci nevýhodné. Státní právo ve smyslu českého mohli Slovinci jen těžko uplatňovat. Chyběly jim pro to důvody historické. Zemská autonomie by prospěla jen jedné Slovinci obývané zemi, Kraňsku, kdežto v jiných zemích, kde byl slovinský živel jen v menšině, by toto řešení jen ztížilo rozluštění slovinské národnostní otázky. Proto také Slovinci sice uznávali význam fundamentálních článků pro řešení české otázky, ale odmítali snahu, aby se staly základem federalistické politiky v celém Rakousku. Z téhož důvodu nenásledovalo vedení slovinské politiky Čechy v pasivní opozici, ačkoli bylo k tomu vyzýváno mladší generací, a až na krátkou epizodu v r. 1870 obesílalo nejen zemské sněmy, nýbrž i říšskou radu.⁵⁰ Na neblomném stanovisku pasivní opozice staročeských poslanců ztroskotala i federalistická schůze ve Vídni 3. listopadu 1873, která měla za účasti českých a slovinských poslanců rozhodnout, zda federalisté vstoupí společně na říšskou radu, zvolenou na základě přímých voleb. Slovinci a s nimi i moravští poslanci se vyslovili pro obeslání říšské rady, kdežto poslanci z Čech setrvali ještě v pasivní opozici.⁵¹

Slovinské veřejné mínění i politika byly v té době jako politika v Čechách již silně diferencovány. Během šedesátých let se ve Slovinsku tvořily a na přelomu šedesátých a sedmdesátých let zřetelně vystoupily dva směry: konzervativní neboli staroslovinský a liberální neboli mladoslovinský. Současný výskyt a podobnost názvů těchto slovinských politických proudů s českými poměry přímo vybízí k odvození souvislosti nebo aspoň k srovnání se staročechy a mladočechy. S obojím se také setkáváme ve slovinské historické literatuře, a to zejména v případech mladočechů a mladoslavinců. Odvodit přímou souvislost nebo lépe řečeno závislost mladoslavinců od mladočechů je lákavé, ale nevystihuje složitost a podstatu problému. Vznik mladoslovinského směru ve slovinské politice a veřejném životě byl především odrazem domácích poměrů. Zároveň však byl součástí širšího procesu politické a myšlenkové diferenciaci dosud více či méně jednotného liberálního proudu na staro- a mladoliberální (konzervativní a radikálně liberální), který se neomezil jen na Čechy a Slovinci, nýbrž probíhal zhruba ve stejné době i u rakouských Němců, vojvodinských Srbů a jinde. Neznamená to ovšem, že bychom souhlasili s I. Prijateljem, který spojoval mladoslovinské hnutí s hnutím Mladé Evropy z 1. poloviny 19. století, což důrazně a právem odmítli vydavatelé a komentátoři jeho díla A. Ocvirk i D. Kermavner.⁵² Slovinští historikové se

⁴⁹ J. Vošnjak, c. d., str. 178–179.

⁵⁰ D. Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, str. 92–93; I. Prijatelj, c. d., III, Ljubljana 1958, str. 63–65 a 78–81.

⁵¹ J. Vošnjak, c. d., str. 262–263.

⁵² I. Prijatelj, c. d., str. 7 a d. Poznámky A. Ocvirka, tamtéž, str. 410, a D. Kermavnera, tamtéž, str. 414–416. D. Kermavner se k této otázce vrací podrobněji ve svých připomínkách k páté knize I. Prijatelje, které vyšly ve zvláštním svazku pod názvem Slovenska politika v letech 1879 do 1895, Ljubljana 1968, str. 16.

však shodují v tom, že „mladoslovincům nejbližším ‚evropským příbuzenstvím‘ byli v každém případě mladočeši“.⁵³ Sám Prijatelj jejich vztah charakterizuje tak, že „se ‚mladoslovinské‘ hnutí kryje časově a v mnohém ohledu také ideově téměř úplně s ‚mladočeským‘ politickým a částečně též literárním hnutím šedesátých a následujících let“. Zároveň však dodává, že „z Čech přichází k našim ‚mladoslovincům‘ vpravdě jen zprostředkovací podnět, a to také víc pro formování směru a taktiky, než pro vytváření politické strany nebo literárního proudu“.⁵⁴

Mladočechy a mladoslovince spojoval odpor ke konzervativním sklonům vedení českého a slovinského národního hnutí, silný nacionalismus a demokracičtější pojetí politiky i kultury. Proti oportunní politice staroslovinců prosazovali mladoslovinci českou politiku pasivní opozice, aby ji koncem sedmdesátých let shodně s mladočechy zavrhli. Mladočeši vystupovali ovšem v porovnání s mladoslovinci rozhodněji a demokracičtěji, což souviselo s větší politickou a sociální diferencovaností v českých zemích a s větším vyostřením národnostní otázky. To potvrzuje mimo jiné skutečnost, že mladočeši, tvořící již na přelomu šedesátých a sedmdesátých let zvláštní frakci uvnitř české strany národní, se ustavili r. 1874 v samostatnou politickou stranu svobodomyšlnou, kdežto mladoslovinci vystoupili jako samostatná frakce až v letech 1873–1874, aby se pak na základě tzv. „shody“ spojili znovu s konzervativním staroslovinským křídlem slovinské národní strany. V samostatnou stranu se vydělili liberálové mladoslovinského ražení až v devadesátých letech minulého století. Určitý rozdíl mezi mladočechy a mladoslovinci se ukazoval i v postoji k náboženské otázce a církvi. Mladoslovinci byli nuceni brát v katolickém Slovinsku větší ohled k náboženství a církvi než mladočeši v „husitských“ Čechách. Nejzávažnější rozdíl mezi mladočechy a mladoslovinci byl v základním přístupu k národnímu programu. Mladočeši se shodovali se staročechy v historicko-státoprávním pojetí české otázky, kdežto mladoslovinci si byli vědomi nemožnosti aplikace státního práva na slovinské poměry, odmítali historicko-státoprávní tendence staroslovinců a prosazovali ve slovinské veřejnosti program „Sjednoceného Slovinska“, budovaný na principu národnostní autonomie. I když tento rozdíl byl důležitý, lze se důvodně domnívat, že mladočeši jako Fr. L. Rieger uznávali, že Slovinci nemohou uplatňovat státoprávní požadavky z důvodů věcných i historických a ponechávali jim v tomto směru zcela volnou ruku.⁵⁵

Kromě politické diferenciace bylo pro český i slovinský veřejný a politický vývoj koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let typické hnutí tzv. táborů, veřejných schůzí a masových shromáždění, pořádaných pod širým nebo jako se ve Slovinsku říkalo pod „milim“ nebem. Ačkoli o českých táborech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku již existuje speciální literatura a o slovinských pojednávají všechna díla, věnovaná politickým dějinám, o vztahu českých a slovinských táborů se z nich mnoho

⁵³ D. Kermavner v připomínkách k *I. Prijatelje*, c. d., III, str. 417.

⁵⁴ *I. Prijatelj*, c. d., III, str. 12.

⁵⁵ O mladoslovincích, jejich názorech a politice, z části i s přihlédnutím k mladočechům srov. D. Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, str. 58 a d.; *I. Prijatelj*, c. d., str. 77 a d.; D. Kermavner, Slovenska politika v letih 1879 do 1895, str. 16 a d.

nedovíme.⁵⁶ Na český vliv a ohlas ukazuje název veřejných schůzí a hnutí – „tábory“, který není v tomto významu ve slovinštině jinak obvyklý. Na jednom z táborů lidu, který se konal 8. srpna 1869 v Ormoži ve slovinském Štýrsku, je možno doložit i přímý ohlas. Jeden z řečníků, farář Božidar Raič, uzavřel svůj projev patetickou výzvou k přísaze. Tuto myšlenku přejal od redaktora Moravské orlice Jindřicha Dvořáka, který pronesl podobnou výzvu k přísaze na brněnském táboru lidu, konaném předtím.⁵⁷ Je pravděpodobné, že české tábory lidu byly jen impulzem pro pořádání slovinských táborů, které vyrostly z domácí půdy a projednávaly vlastní slovinské požadavky: sjednocení Slovinska, zavedení slovinštiny do škol a úradů, založení odborných škol, zřízení slovinské university a hospodářské záležitosti zemědělského obyvatelstva. Tyto požadavky se v mnohém shodovaly s obsahem jednání českých táborů. I jejich funkce byla obdobná. Dovršovalo se v nich do značné míry formování moderního českého a slovinského národa a široké vrstvy obyvatelstva se jimi vtaňovaly do veřejného a politického života. České tábory byly ovšem početnější, radikálnější a demokratičtější, což bylo způsobeno nejen radikálnějším vedením, ale i větší aktivizací širokých vrstev obyvatelstva ve městech a na vesnici včetně dělnictva, které se slovinských táborů ve znatelnějším měřítku neúčastnilo.

Vedle oficiálních kontaktů v politice a nepřímých vztahů pokračovaly koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let i přímé styky mezi Čechy a Slovinci. Spolu s českou politickou reprezentací se zúčastnili památné pouti do Moskvy r. 1867 i zástupci Slovinců Ivan Vilhar, Matija Majar a koncipient Hudec.⁵⁸ J. Vošnjak zastupoval Slovince 18. května 1868 na slavnosti položení základního kamene ke stavbě Národního divadla v Praze. Seznámil se při této příležitosti nejen s čelnými politiky a představiteli českého národního hnutí, ale navštívil také zemského poslance a majitele statku v Loukách Kratochvíla a záložnu v Roudnici, aby poznal české zemědělství a peněžnictví. Po návratu uveřejnil v listu „Slovenski Narod“ článek „Učme se od Čechoslovanů“ a v něm dal podnět, aby se podle českého vzoru zakládaly záložny také ve Slovinsku. Slovinské záložny byly soustavně budovány až od r. 1879, kdy se ujal Vošnjakovy myšlenky jeho bratr Michael a věnoval jí všechny své síly.⁵⁹ Při jednání rakouských federalistů v Praze 22. listopadu 1871 se pokoušel J. Vošnjak získat české politiky i pro myšlenku větší účasti českého kapitálu na využití slovinského přírodního bohatství. Ale se svým návrhem neuspěl, protože český kapitál byl ještě příliš zaměstnán bojem s nadvládou německého kapitálu.⁶⁰

V téže době studovali v Praze i někteří slovinští studenti. Na technice byl zapsán Franc Tomšič, který podepsal jménem „vídeňských a pražských

⁵⁶ O českých táborech srov. J. Purš, *Tábory v českých zemích v letech 1868–1871*, ČsČH VI, 1958, str. 234, 446 a 661; J. Janák, *Táborové hnutí na Moravě v letech 1868 až 1874*, ČMM 77, 1958, str. 290–324; A. Grobelný, *Slezsko v období národních táborů v letech 1868–1871*, Ostrava 1962. O slovinských táborech viz J. Vošnjak, *Slovenski tabori*, Maribor 1869; D. Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, str. 66; I. Prijatelj, c. d., III, str. 98–118; F. Gestrin–V. Melik, c. d., str. 172–174.

⁵⁷ I. Prijatelj, c. d., str. 117.

⁵⁸ J. Vošnjak, c. d., str. 247.

⁵⁹ Tamtéž, str. 16–22.

⁶⁰ Tamtéž, str. 179.

slovinských studentů“ výzvu k prvnímu slovinskému studentskému sjezdu v Lublani 12. srpna 1868 a působil po ukončení studií v Čechách.⁶¹ Na universitě v Praze studoval v šedesátých letech Josip Starè, který odtud dopisoval do Bleiweisových „Novic“ a „zahříval si duši Riegrovým „Národem““. Po návratu domů navrhl, aby se podle tohoto českého listu pojmenoval první slovinský politický list „Slovenski Narod“, který se stal ovšem orgánem mladoslovinců.⁶² Pro nový list se počítalo i s dopisovatelem z Prahy, případně i z Brna. Měl se jím stát slovinský vysokoškolák na universitě v Praze Franjo Marn.⁶³ Do listu „Slovenski Narod“ a zároveň do terstského slovinského časopisu „Primorec“ dopisoval z Prahy začátkem sedmdesátých let také Ivan Hribar, který tu nastoupil na doporučení hlavního zástupce banky Slavie v Lublani Jana Ladislava Černého místo na generálním ředitelství. V Praze se stýkal I. Hribar se slovinským posluchačem práv Andrejem Volkarem, který zůstal po studiích v Čechách, a s charvátskými vysokoškoláky z Istrie Matko Mandičem a Vjekoslavem Spinčićem, pozdějšími představiteli charvátsko-slovinské liberální strany. Založil s nimi charvátsko-slovinský klub, ze kterého vznikl později spolek „Balkán“. Pro Hribara i česko-slovinské vztahy měl jeho pražský pobyt, který trval s krátkým přerušením nemocí a pracovním působením v Brně až do r. 1875, zásadní význam. Spojil ho trvale nejen se službou v české bance Slavia, ale seznámil ho důvěrně i s českým prostředím a učinil ho jednou z hlavních opor česko-slovinské spolupráce.⁶⁴ Ve Vídni spolupracoval s Franem Levstikem při vydávání satiricko-humoristického listu slovinského „Pavliha“, který bývá pokládán za nejlepší slovinský časopis tohoto žánru, český kreslíř a karikaturista Karel Klíč. Jeho karikatura slovinského poslance dr. Radoslava Razlaga v 6. čísle z 22. července 1870 byla bezprostřední příčinou zániku tohoto časopisu.⁶⁵

Počátek nové etapy ve slovinské a české politice i ve vzájemných vztazích česko-slovinských v oblasti politické znamenal rok 1879, kdy vstoupili po moravských i čeští poslanci na říšskou radu, jak bylo přáním Slovinců, kteří nebyli spokojeni s českou politikou pasivní opozice a očekávali od vstupu českých poslanců na říšskou radu posílení slovanské politiky i slovinského vlivu v rakouském parlamentě.⁶⁶ Jak dokazoval společný návrh moravského poslance dr. V. Kusého a Slovince dr. J. Vošnjaka z 12. prosince 1877, tedy ještě před příchodem českých poslanců do říšské rady, aby byl přezkoumán postup německo-liberální, Čechům i Slovincům nepřiznivě vlády při používání spolčovacích, tiskového a shromažďovacího zákona, rýsovala se změnou české taktiky možnost užší česko-slovinské politické spolupráce.⁶⁷ Naděje vkládané Slovinci do české politiky na říšské radě se splnily jen z části. Základní politická stanoviska česká a slovinská v době Taaffovy vlády se sblížila. Je ovšem otázkou, zda se tak stalo skutečně k prospěchu českého a slovinského národa. Čeští i slovinští po-

⁶¹ I. *Prijatelj*, c. d., IV, str. 55.

⁶² I. *Prijatelj*, c. d., II, str. 481–482.

⁶³ Tamtéž, str. 493.

⁶⁴ I. *Hribar*, c. d., str. 53–64.

⁶⁵ I. *Prijatelj*, c. d., III, str. 318 a 332–333.

⁶⁶ I. *Prijatelj*, c. d., str. 63.

⁶⁷ Tamtéž, str. 67.

slanci se stali součástí vládní pravice a prováděli vládní politiku. Ustoupili však přitom od dosavadních základních požadavků: českého státního práva a Sjednoceného Slovinska a spokojovali se s tzv. „drobečkovou“ politikou dílčích ústupků ze strany vlády a pravice. Čeští poslanci tvořili v poslanecké sněmovně říšské rady zvláštní Český klub, kdežto Slovinci byli spojeni s německými katolíky z alpských zemí, dalmatskými Charváty a Rumuny z Bukoviny v tzv. Hohenwartově klubu.⁶⁸

Výsledky, jichž bylo dosaženo, byly sice důležité, ale nebyly velké. V Čechách a na Moravě byla zrovnoprávněna čeština s němčinou ve vnějším úřadování, pražská universita byla rozdělena na českou a německou a získána byla většina na českém zemském sněmu. Slovinci nabyli většiny na kraňském sněmu a v lublaňském obecním výboru. S určitým omezením je možno připsat na konto spolupráce s Čechy zavedení slovinštiny do vnějšího úřadování v soudnictví, které bývá spojováno se jménem a působením českého ministra Taaffovy vlády dr. Aloise Pražáka. Přední slovinský politik té doby Franjo Šuklje o něm pravi: „Byl náš člověk, nezapomenutelné zásluhy si získal zavedením slovinského jazyka do soudnictví ve Slovinsku.“⁶⁹ Jak vypadala konkrétní spolupráce českých a slovinských poslanců na říšské radě, bude nutno teprve podrobněji zjistit. F. Šuklje uvádí ve svých vzpomínkách, „že se od samého začátku zalíbil“ vůdci staročechů Františku Ladislavu Riegrovi a že se seznámil také s dr. Josefem Kaizlem, se kterým se o dva roky později pozdravil ve vídeňském parlamentě.⁷⁰ Ale jsou důvody předpokládat, že k těsnější koordinaci českých a slovinských požadavků, ani ke společnému postupu při jejich realizaci nedocházelo. Bylo to způsobeno příslušenstvím českých poslanců k Českému a slovinských k Hohenwartovu klubu, některými rozdílnými zájmy Čechů a Slovinců, vyplývajícími ze situace v českých a slovinských zemích i poněkud odlišnou politickou strukturou, jak se vytvářela během osmdesátých a pak zejména v devadesátých letech minulého století v českých zemích a ve Slovinsku.

Zatímco v českých zemích se prohlubovala diferenciacie již samostatných politických stran staročeské a mladočeské a stupňovala se aktivita mladočechů až k jejich vítězství nad staročechy začátkem devadesátých let, ve Slovinsku pokračovala kompromisní shoda mezi mladoslovinci a staroslovinci, provázená interními rozpory mezi tzv. „elastiky“, vedenými poslanci Karlem Klunem a Franjo Šukljem, a národními „radikály“, v jejichž čele stáli liberálové Ivan Hribar a dr. Ivan Tavčar. Jak ukazují některé náznaky — Šukljevovy články v staročeské „Politik“, jeho odpor k mladočechům a sympatie Hribarovy a Tavčarovy i mladoslovinského liberálního listu „Slovenski Narod“ k mladočechům — šlo o slovinskou obdobu staročeské a mladočeské politiky. Politický vývoj v Čechách a ve Slovinsku probíhal tedy koncem osmdesátých a začátkem devadesátých let navenek shodně, ale ve skutečnosti značně divergentně. V Čechách se stali vedoucí silou liberální mladočeši, kdežto ve Slovinsku si udržovali vedení konzervativní politikové typu Klunova a Šukljeho, kteří měli blíže ke staroče-

⁶⁸ *Zd. Tobolka*, Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do naší doby, III, 1, Praha 1934, str. 12–16.

⁶⁹ *Fr. Šuklje*, c. d., II, str. 6.

⁷⁰ Tamtéž I, str. 135.

chům, neurčujícím již chod české politiky. Důležitý rozdíl byl také v tom, že fronty mezi konzervativci a liberály nebyly ve Slovinsku tak vyhraněny jako v Čechách a že také úloha slovinských liberálů a jejich politický profil se nedá plně srovnávat s mladočechy. D. Kermavner nazývá mladoslovince a radikály „kryptoliberály“ a i když připouští jisté paralely s českým vývojem, praví, že „s každou analogií mezi mladoslovinci a mladočechy musíme být velmi opatrní...“⁷¹ Co však bylo ještě důležitější z hlediska srovnání českých a slovinských poměrů i politických vztahů mezi Čechy a Slovinci v nejbližší budoucí době, v pozadí sporů mezi „elastiky“ a „radikály“ se připravoval ve Slovinsku přičiněním biskupa dr. Antona Mahniče nástup katolického politického hnutí, které bylo předurčeno získat rozhodující roli ve slovinské politice koncem 19. a začátkem 20. století. Zvláštní pozornosti by si zasloužil i zastánce slovanského programu a vydavatel slovinského listu „Slovanski svet“ ve Vídni Fran Podgornik, který podle D. Lončara pracoval pro parlamentní svaz jižních Slovanů s mladočechy na základě programu národní autonomie a všeobecného volebního práva.⁷²

Ale to již bylo v devadesátých letech minulého století, kdy určovali českou politiku mladočeši. Na jejich podnět se vytvořila po pádu Taaffovy vlády r. 1893 v době koaličního kabinetu Windischgrätzova skutečně z charvátských, slovinských, mladočeských a staročeských poslanců z Moravy opoziční slovanská koalice, jejímž úkolem bylo hájit slovanské zájmy, národní rovnoprávnost a všeobecné volební právo. Naděje v ni vkládané se však nesplnily.⁷³ Jediným výsledkem spolupráce Čechů a Slovinců v této koalici bylo schválení položky na zřízení slovinských paralelek na německém gymnasiu v Celji v rozpočtovém výboru parlamentu 11. června 1894, kterého bylo dosaženo s podporou mladočechů a proti hlasům německých liberálů. Výsledkem rozhodnutí byl však pád Windischgrätzovy vlády a předčasný konec česko-slovinské parlamentní spolupráce.⁷⁴

Celjská otázka zaměstnávala v té době i později velmi živě i českou veřejnost. Ta na základě vlastních zkušeností uznávala oprávněnost slovinských jazykových a školských požadavků a Slovince v nich alespoň morálně podporovala. Ani čeští poslanci je proto nemohli přehlížet, i když komplikovaly v dalších letech záměry a postup české politiky. Jen tak je možno pochopit a vysvětlit, že r. 1899, kdy se česká delegace zúčastnila slavnosti v Celji, prohlásil důvěrně vedoucí mladočeský politik a ministr Thunovy vlády J. Kaizl, který měl velmi dobrý vztah ke Slovinsku, kam pravidelně zajížděl a kde měl i blízké přátele: „Ta pitomá Celje nám bourá majoritu, jak to mají klerikálové vydržet!“⁷⁵

Vedle celjské otázky vyvolalo velkou účast české veřejnosti silné zemětřesení, které postihlo hlavní slovinské město Lublaň v roce 1895. Ve prospěch postižených se konaly sbírky a čeští spisovatelé vydali za redakce

⁷¹ D. Kermavner, Slovenska politika v letih 1879 do 1895, str. 9–28; I. Prijatelj, c. d., V, Ljubljana 1966, str. 109–115.

⁷² D. Lončar, Politično življenje Slovencev, str. 57–58.

⁷³ Zd. Tobolka, c. d., III, 2, str. 68.

⁷⁴ Tamtéž, str. 76.

⁷⁵ J. Kaizl, Z mého života, III, díl, Praha br., str. 813.

Jaroslava Vrchlického sborník příspěvků, nazvaný „Lublani“.⁷⁶ O stavební obnovu a rozvoj města po stránce urbanistické, výstavbu lublaňského vodovodu a vybudování kanalizace si získal podle slov tehdejšího starosty města I. Hribara velké zásluhy Jan Vladimír Hráský, který působil v Lublani jako zemský inženýr a stal se i členem obecní rady.⁷⁷ J. V. Hráský postavil také spolu s A. J. Hrubým r. 1892 v Lublani Zemské divadlo⁷⁸ a byl také i jinak veřejně činný. Když se vrátil koncem devadesátých let do Prahy, patřil jako profesor české techniky a poslanec mladočeské strany k předním zastáncům Slovinců a oporám česko-slovinské spolupráce.

Ohlas celjské otázky a zemětřesení v Lublani v české veřejnosti byl důkazem, že zájem o Slovince v Čechách a o Čechy jako národ a zemi ve Slovinsku sílil a zasahoval postupně i širší vrstvy obyvatelstva. „Nadešel čas,“ praví ve svých vzpomínkách I. Hribar, „pro osobní styky mezi Čechy a Slovinci...“⁷⁹

Když bylo obnoveno v Praze Národní divadlo a ze všech koutů Moravy a Čech vozily vlaky návštěvníky na představení, byl uspořádán na podnět I. Hribara, který byl v té době již generálním zástupcem české banky Slavia v Lublani, hromadný zájezd Slovinců do Prahy. Mezi četnými účastníky byli poslanci, spisovatelé, kněží, učitelé, obchodníci a řemeslníci i rolníci z Kraňska, Štýrska, Korutan, Přímoří a několik Charvátů. Zájezd se konal 14. až 21. srpna 1885. Jeho cesta vedla přes Vídeň a Brno, kde byly delší zastávky s prohlídkou města, do Prahy a protože bylo tisícileté jubileum sv. Metoděje, navrhl kaplan Ivan Vrhovnik, aby se jelo i na Velehrad. Úřady však kolektivní návštěvu Velehradu pro nebezpečí „ná-kazy“ zakázaly. Básník Simon Gregorčič pranýřoval tento zákaz v básni „Velehradský mor“, kterou s úspěchem recitoval v Praze. Přesto se alespoň část účastníků zastavila při návratu i na Velehradě. Zájezd měl velký ohlas nejen mezi účastníky, ale i u hostitelů. Všude, kudy Slovinci projížděli, a všude, kde se alespoň chvíli zdrželi, byli pozdravováni a vítáni. „Uvítání, kterého se dostalo Slovincům na stanicích od České Třebové do Prahy, a vše to, co v cíli cesty viděli a zažili, učinilo na ně nesmazatelný dojem.“⁸⁰ Tímto zájezdem byl podle Hribara učiněn počátek a položen základ k užším vzájemným stykům mezi Čechy a Slovinci. Za dva roky oplatili Češi návštěvu Slovinců v Praze hromadným zájezdem do Lublaně, r. 1888 přijela do Lublaně početná výprava na oslavy 25. výročí založení „Lublaňského Sokola“ a r. 1889 byl vypraven do Slovinska druhý český vlak.⁸¹ Slovinci zase v hojném počtu přijížděli do Prahy r. 1892 na česko-slovinskou národopisnou výstavu.

Velký podíl na sblížení a vzájemném poznávání Čechů a Slovinců na širší společenské základně měla turistika. Počátky organizované české turistiky byly spjaty se založením Českého turistického klubu r. 1888, který

⁷⁹ I. Hribar, c. d., I, str. 194.

⁷⁶ Lublani. Čeští spisovatelé Slovincům, Praha 1896.

⁷⁷ I. Hribar, c. d., I, str. 104, 271–272, 298.

⁷⁸ O. Berkopec, c. d., Co daly naše země Evropě a lidstvu, str. 69.

⁸⁰ I. Hribar, c. d., I, str. 194 a podrobněji ještě A. Trstenjak, Spomenik slovanske uzajemnosti, Ljubljana 1886, a V. Vakaj, Jugosloveni v zlati Pragi in slavnem Velegradu, Maribor 1886.

⁸¹ I. Hribar, c. d., str. 194–195.

orientoval záhy národně laděnou českou turistiku i do jižních zemí slovanských, Slovinsko nevyjímajíc. Ve Slovinsku bylo založeno r. 1893 Slovensko planinsko društvo, které rozvíjelo hlavně vysokohorskou turistiku a sledovalo cíl zachovat slovinské hory Slovincům. Mezi jeho zakladateli a prvními funkcionáři byl i J. V. Hráský. Později působil v jeho výboru jako předseda syn skladatele Antonína Foerstra dr. Vladimír Foerster a zajišťoval „spojení mezi Slovinci a Čechy“. Slovinské planinské društvo navázalo totiž záhy spojení s turistickými organizacemi jiných, obzvláště slovanských národů, mezi nimi i s Klubem českých turistů. Z řad aktivních členů Klubu českých turistů byla založena v Praze r. 1897 filiálka Slovinského planinského društva, která nesla jméno odbor Slovinského alpského družstva. Od r. 1898 vydával pražský odbor, který byl ovšem označně samostatný, vlastní časopis „Alpský věstník“.⁸² Úkolem odboru, založeného a vedeného profesorem dr. Karlem Chodounským, dr. Bohumilem Frantou, dr. Stanislavem Práchenským a L. Marešem, bylo podporovat práci Slovinského planinského društva, zavést proud českých milovníků hor, dosud navštěvujících hlavně německé Alpy, do Slovinska a přispět oběma způsoby k poznání a rozvoji slovinské turistiky a národně dosud málo rozvinuté oblasti.⁸³ Záhy patřil český odbor k neaktivnějším odborům Slovinského planinského društva. Rozvíjel cílou propagaci slovanských Alp, získával podporující i činné členy, podporoval Slovinské planinské društvo finančně v jeho podujetích a organizoval zájezdy jednotlivců i skupin do Slovinska. Jedním z prvních a nejdůležitějších jeho podniků bylo postavení České chaty pod Grintovcem v Savinjských Alpách, která nese ještě dnes jméno Češka koča. Její stavba byla ukončena r. 1899 a r. 1900 byla slavnostně předána svému účelu.⁸⁴ Roku 1898 vydal odbor průvodce po slovanských Alpách „Slovanské Alpy“, po něm následoval r. 1899 spisek L. Mareše „Savinjské Alpy“ a r. 1902 průvodce „Julské Alpy“. Na přelomu století měl odbor 21 zakládajících a 215 skutečných členů.⁸⁵ A tak bylo možno již tehdy konstatovat, „že založení odboru našeho přispělo značně k tomu, že mnoho alpinistů vybralo se letos z Čech do nádherných krajů, obydlených slovanským lidem... Počet těch, kdož hledali odpočinek na březích Bledského a Bochyňského jezera, v Trbiži a jinde, jest značný; těch pak, kteří po turisticku brali se nádhernými Savinjskými, Julskými Alpami a Karavankami, jest oproti dřívějším roům několikanásobný...“⁸⁶

O rozvoj česko-slovinských styků a česko-slovinské vzájemnosti se za-

⁸² B. Franta, *Slovanská turistika*. Slovanstvo. Praha 1912, str. 725–735. Až po předání rukopisu do tisku jsem zjistil, že nejnověji a zatím také nejúplněji pojednal o české turistice ve Slovinsku dr. Vladimír Murko v článku Čehi in naše planine, uveřejněném v časopise *Planinski vestnik* 53, 1953, str. 501, 595 a 652. Nemohl jsem již k němu přihlédnout. Čerpal jsem údaje v podstatě ze stejných pramenů, zejména z *Alpského věstníku*.

⁸³ *Alpský věstník*. Organ českého odboru slovinského Alpského družstva, r. I, 1898–1899, str. 1–2.

⁸⁴ Česká chata ochranná. Sděluje dr. K. Chodounský, *Alpský věstník* II, 1899–1900, str. 2–6.

⁸⁵ *Alpský věstník* II, 1899–1900, str. 59.

⁸⁶ Ze *Slovanských Alp*. Letošní návštěva Čechů ve Slovanských Alpách. *Alpský věstník* I, 1898–1899, str. 40–41.

sloužili na české straně v té době zejména skriptor Národního muzea v Praze Jan V. Lego, univerzitní profesor dr. Karel Chodounský a česká spisovatelka Gabriela Preissová.

J. V. Lego byl rodákem jihočeským. Po ukončení středoškolského vzdělání ho vedl zájem o slovanskou otázku do Slovinska, kde působil jako úředník v Kamniku, Lublani a v Terstu. Ve Slovinsku se zapojil, jak již bylo řečeno, velmi aktivně do slovinského kulturně národního života a úsilí. V Terstu se pohyboval ve společnosti Frana Levstika, Miroslava Vilhara, Matěje Žvanuta a France Cegnara, kterého přiměl k překladu „Babičky“ Boženy Němcové do slovinštiny. Slovinské země a slovinský lid ho zaujali natolik, že s nimi zůstal v kontaktu i po návratu do Prahy r. 1874, kde vstoupil do služeb Národního muzea jako správce sbírky rytin a úředník hudebního oddělení. Všechny jeho volný čas však patřil Slovincům. Informoval o slovinských poměrech v českém tisku, založil v Praze „Českoslovinský spolek“, vedl kursy slovinštiny, konal o Slovinsku, jeho přírodě i lidu přednášky a pomáhal Slovincům, kde to jen bylo možné. Zvlášť velkou pozornost věnoval slovinským studentům a učitelům. Vedl i slovinskou mládež k učení se češtině. Za tím účelem posílal zájemcům učebnice českého jazyka i krásnou literaturu, které získával z části od známých, z části — a to ponejvíce — je kupoval ze svého. Doporučoval také svým slovinským přátelům, aby překládali do slovinštiny díla českých spisovatelů a z jeho podnětu vznikly nové překlady z češtiny do slovinštiny. Zval slovinské studenty do Prahy a kde mohl je podporoval. Byl autorem „Průvodce po Slovinsku“ (Praha 1887) a napsal českou „Mluvnici slovinského jazyka“ (2. doplněné vydání, Praha 1893). Jeho slovinští přátelé a známí o něm mluví právem jako o slovinském konzulovi v Praze.⁸⁷

Profesor dr. K. Chodounský byl předním odborníkem české lékařské vědy a horlivým alpinistou. Tento zájem ho sblížil přes Tatry s Poláky a přes slovinské Alpy se Slovinci. Slovince poznal osobně jako turista ze svých četných cest a přilnul k nim celým svým srdcem. Byl aktivním členem klubu českých turistů a předsedou českého odboru Slovinského planinského družstva v Praze. Jedním z výsledků jeho činnosti, kterou se snažil usměrnit proud českých turistů do slovinských Alp, bylo postavení České chaty pod Grintovcem v Savinjských Alpách. Jemu vděčí v mnohém za svůj turistický vzestup Jezersko. O Slovinsku a jeho horách napsal mnoho článků do beletristických časopisů, Časopisu turistů, Alpského věstníku. Za všechny bych uvedl alespoň článek „Slovinci“ ve Slovanském přehledu r. 1902. Roku 1893 uveřejnil cestopisnou knížku „Na horách. Upomínky z Alp a Tater“. Spolupracoval i na vydání průvodce „Julské Alpy“, který vyšel r. 1902. Jako Lego podporoval i on slovinské studenty, kteří přicházeli koncem 19. století studovat do Prahy, a podílel se na mnoha podnicích Slovinského planinského družstva v Lublani.⁸⁸

Gabriela Preissová přišla poprvé se Slovinskem do styku v Hodoníně, kde žila jako žena cukrovarnického úředníka a poznala Slovince Ivana Arha, absolventa zemědělské fakulty a úředníka na císařském velkostatku.

⁸⁷ I. Hribar, c. d., I, str. 191–192; I. Lah, Jan Lego, Zbornik Slovenske Matice IX, 1907, str. 154–169.

⁸⁸ Rozhledy a zprávy. Jubileum profesora dr. Chodounského. Slovanský přehled V, 1902, str. 420–421.

V srpnu r. 1887 se zúčastnila společného zájezdu Čechů do Lublaně a napsala o svých dojmech vzpomínku „Obrázek bez nadpisu“, uveřejněnou v Hodonínských listech r. 1888. Roku 1891 se seznámila se slovinskými poměry blíže, když koupila s mužem statek a dvůr Zelenik (Hirschenau) v Korutanech. Zde poznala těžké národnostní a sociální podmínky slovinského lidu a kde mohla, snažila se pak podpořit slovinský živel. Tu našla i motivy pro své „Korutanské povídky“, které představují největší dílo motivované životem slovinských zemí a lidí v české literatuře 19. století. I když po třech letech dvůr v Korutanech prodala, zajížděla do Korutan až do r. 1904 na prázdniny a potom se zdržovala pravidelně na Bledu. Od r. 1898 žili Preissovi v Praze a spisovatelčin dům se stal pohostinným centrem pro jihoslovanské a zvláště pro slovinské studenty. Svůj vřelý poměr ke Slovincům dokazovala spisovatelka i svou účastí na slovinských slavnostech. Roku 1900 se zúčastnila otevření České chaty v Savinjských alpách a oslav stého výročí narození Prešernova ve vídeňské Sloveniji. Napsala o něm přednášku pro pražskou Uměleckou besedu i osobně laděný spis. Byla přítomna i odhalení Prešernova pomníku v Lublani r. 1905.⁸⁹

Na slovinské straně byl velkým a nadšeným propagátorem i organizátorem česko-slovinských vztahů v té době zejména I. Hribar, generální zástupce české pojišťovny Slavia v Lublani, který dobře poznal české poměry ze svého pobytu v českých zemích i ze svého zaměstnání a přenášel své znalosti a zkušenosti také do veřejného života. Byl jedním z předních vůdců slovinské liberální strany a sympatizoval proto s mladočechy, propagoval zejména osobní vztahy, poznání a výměnu zkušeností mezi Čechy a Slovinci, posílal do Čech na zkušenou a na studia slovinskou mládež a stal se před první světovou válkou jedním z předních stoupenců Kramářovy ideje a politiky novoslovanství. O jeho vztahu k Čechům i o jeho činnosti na poli česko-slovinské spolupráce hovoří nejlépe jeho několikrát již citované vzpomínky.

Koncem 19. a začátkem 20. století posílili česko-slovinskou vzájemnost a spolupráci slovinští studenti, kteří přicházeli ve větším počtu než dříve studovat do Prahy na české vysoké školy. Přitahovala je sem osobnost T. G. Masaryka a jiných českých učitelů, nezdar snah zřídit v Lublani slovinskou universitu a útoky, kterým byli vystaveni slovinští a slovanští studenti na německých universitách v Rakousku po pádu Badeniho jazykových nařízení. Jejich podporovatelem a rádcem byl J. V. Lego a literární salón spisovatelky G. Preissové jim byl společenskou školou i odrazovým můstkem do české literární a umělecké společnosti. Aby byl i nemajetným studentům umožněn pobyt na studiích v Praze, byl zde r. 1898 založen „Českoslovinský podpůrný spolek“. Radou i hmotně je podporovali též slovinští krajané, působící v Praze, místodržitelský rada Andrej Volkar a inženýr Zemského výboru Franc Tomšič.⁹⁰

Podle zjištění V. Buriana studovali v Praze v té době ze známějších Slovinců Ivan Kunšič, Bogoslav Vošnjak, Ivan Žmavc, France Herič, Anton Dermota, Stanko Lapajne, Egon Starè, Zofka Kvedrová-Jelovšková, Pavel

⁸⁹ B. Orožen, Slovenski kraji in ljudje v spisih starejših čeških leposlovcev. Celjski zbornik 1958, Celje 1968, str. 175–178.

⁹⁰ V. Burian, Slovinci na Universitě Karlově, Slovanský přehled 34, 1948, str. 146.

Pestotník. Z mladší generace slovinských studentů pražských vynikli Ivan Lah, V. M. Zalar, Mihajlo Rostohar, Rudolf Krivic, Albert Kramer, Josef Vugo.⁹¹ Přesný počet Slovinců, studujících na českých vysokých školách v Praze, bude nutno teprve zjistit. Sondáž, kterou jsem provedl v matrice posluchačů filosofické a právnické fakulty Karlovy university, naznačuje, že nebyl zvláště velký. Zřejmě však vzrůstal, protože podle I. Laha bylo r. 1907 na pražských vysokých školách zapsáno přes 70 slovinských posluchačů.⁹² Slovinští studenti nepřicházeli do Prahy jako cizí. Byli tu přijímáni s porozuměním a podporou. Zapojovali se tu do studentského hnutí, získávali sympatie české veřejnosti k Jihoslovanům a sami byli formováni českým prostředím. Někteří z nich začali ještě v Praze s vědeckou prací a orientovali ji na slovanskou, respektive česko-slovinskou problematiku (předčasně zesnulý I. Kunšič). Jiní překládali z češtiny do slovinštiny a uvedli do slovinského prostředí přední díla české literatury i vědecké práce (I. Kunšič, A. Dermota, D. Lončar, Z. Kvedrová-Jelovšková, I. Lah). Mnozí se podíleli již v Praze a zejména po návratu do vlasti aktivně na veřejném a politickém životě (A. Dermota, D. Lončar, A. Kramer). Pokud zůstali po studiích v Čechách, působili tu při svém zaměstnání nebo v jeho rámci ve prospěch slovinské věci a česko-slovinské spolupráce (J. Vugo, M. Rostohar, I. Žmavc).⁹³

Slovinští studenti, kteří prošli pražským školením, získali většinou nejen dobré základy pro své budoucí povolání, ale osvojili si i nový, samostatný pohled na slovinskou skutečnost. Byli v tomto směru silně ovlivněni jako ostatní jihoslovanští studenti, studující tehdy na pražské universitě a technice, českým pokrokovým hnutím a Masarykovým realismem.⁹⁴ Na některé z nich působilo nepřímě i dělnické hnutí v tom smyslu, že si uvědomili význam a úlohu dělnictva. Odtud pramenila jejich kritičnost, realističtější pohled na slovinské poměry i úkoly, zdůraznění drobné, konkrétní práce proti politickým heslům a frázím i větší smysl pro sociální otázku.

Kritické stanovisko slovinské studentské generace, odchované Masarykem, Drtinou a Krejčím, bylo obsaženo již v brožuře „Co chceme“, vypracované r. 1901 D. Lončarem ve spolupráci s A. Dermotou, A. Kristanem a J. Ferfoljou pro studentský sjezd v Lublani. Lončarův a Dermotův kruh se postavil nejen proti slovinskému klerikalismu, ale i proti slovinskému liberalismu a začal se sblížovat s dělnickým hnutím. Uplatnil se rozhodujícím způsobem při založení revue „Naši zapiski“ r. 1902, která byla orgánem slovinského realismu a věnovala velkou pozornost i sociální otázce. Spolupráci s dělnickým hnutím a sociální otázku chápala ovšem skupina sdružená kolem tohoto časopisu v duchu Masarykově reformisticky. Takto působili i její příslušníci, kteří přešli nakonec do řad slovinské sociální demokracie. Druhá, o něco mladší část slovinského studentstva, studujícího v Praze a ve Vídni, vedená G. Žerjavem, A. Kramerem a A. Ribnikarem,

⁹¹ Tamtéž, str. 147–149.

⁹² I. Lah, J. Lego, Zbornik Slovenske Matice IX, 1907, str. 164.

⁹³ V. Burian, tamtéž.

⁹⁴ Srov. M. Paulová, Masaryk a Jihoslované, Zvláštní otisk z I. svazku přednášek Slovanského ústavu, Praha 1931. Přehledněji bylo totéž téma zpracováno autorkou ve sborníku Co daly naše země Evropě a lidstvu, Praha 1940, str. 161–166.

založila tzv. „národně radikální“ hnutí, jehož orgánem byla „Omladina“. Toto hnutí obracelo pod demokratickými a nacionálními hesly hlavní pozornost na lidové vzdělávací a národně obranné dílo. Bylo zároveň úzce spjato myšlenkou jihoslovanskou s hnutím srbské a charvátské omladiny, usilující o sjednocení Srbů, Charvátů a Slovinců v jednom státě.⁹⁵

V hnutí slovinských „masarykovců“ a „národních radikálů“ je možno spatřovat specifickou odezvu a obdobu českého politického realismu a pokrokového hnutí, i když v nich a zejména v hnutí národně radikální mládeže (Omladiny) najdeme i silné jihoslovanské paralely a akcenty. Jinak se však celková struktura slovinského politického rozvrstvení koncem 19. a začátkem 20. století velmi lišila od českých politických poměrů.

České politické poměry byly po stránce stranické mnohem členitější než ve Slovinsku, což souviselo s rozvinutější politickou a sociální strukturou české společnosti. Zatímco v Čechách působila již vedle sociální demokracie a tradičních stran liberálních, staročeské a mladočeské, celá plejáda stran povahy názorové a zájmové, jako byla Masarykova lidová strana, pokrokové strany, katolicko-národní, křesťansko-sociální, agrární strana apod., ve Slovinsku se vedl hlavní zápas ještě mezi dvěma stranami: liberální (pokrokovou) stranou a slovinskou lidovou stranou (stranou katolicko-klerikální se silným křídlem křesťansko-sociální). V Čechách dále získávaly vedle sociální demokracie půdu středně progresivní směry buržoazní a ani straně katolicko-národní, ani straně křesťansko-sociální se nepodařilo získat větší vliv, kdežto ve Slovinsku neměly sociální demokracie a pokrokové proudy studentstva a inteligence, i když vnášely do veřejných a politických poměrů mnoho vzruchu, mnoho váhy a na sněmu i v říšské radě vedla rozhodující slovo katolická slovinská lidová strana, vedená I. Šusteršičem a J. Ev. Krekem. Politické poměry se tedy blížily poněkud poměrům na Moravě, kde se podařilo zabránit většímu vlivu sjednocené katolicko-národní a křesťansko-sociální strany vytvořením bloku tzv. pokrokových stran (sociálně demokratické, lidové pokrokové a agrární).⁹⁶

Ačkoli tedy struktura politického stranictví v Čechách a ve Slovinsku byla dosti odlišná, docházelo mezi českou a slovinskou politikou ke spolupráci. Po volbách r. 1897 vytvořil se přičiněním I. Šusteršiče na říšské radě ve Vídni „Slovanský křesťanský národní svaz“, ve kterém se sdružili všichni slovinští poslanci, 11 Charvátů a 7 Ukrajinců. Tento klub vstoupil do přátelského styku se všemi slovanskými a katolicky orientovanými kluby a uplatnil se s nimi jako pravicová většina. Ta zůstala zachována i za vlády Gautschovy a Thunovy, kdy mladočeši obstruovali a Slovinci kolísali mezi vládou a opozicí až do nástupu Koerberova. Poté se slovinští

⁹⁵ M. Paulová, tamtéž. Srov. též *Fran Erjavec*, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928, str. 94–95; *F. Gestrin–V. Melik*, c. d., str. 289–290 a 303 až 304.

⁹⁶ O slovinských politických stranách a poměrech v této době nejpřehledněji srov. *D. Lončar*, Politično življenje Slovencev, str. 61 a d.; *Fr. Erjavec*, Slovenci. Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturní, gospodarski in socialni pregled. Ljubljana 1923, str. 84 a d.; *F. Gestrin–V. Melik*, c. d., str. 245 a d. O českých politických stranách a poměrech koncem 19. a začátkem 20. století zatím nejpodrobněji *Zd. Tobolka*, c. d., III. 2, 1891–1914, Praha 1936. Populární dílko *J. Heidlera*, České politické strany, Praha 1912, podává jen jejich stručnou historii a politickou charakteristiku.

poslanci znovu připojili k Čechům a k německým katolíkům a vytvořili s nimi parlamentní opozici.⁹⁷ Po volbách r. 1901 utvořili slovinští katoličtí poslanci za Šusteršičova vedení parlamentní klub „Slovanské centrum“, ke kterému přistoupili i dva katoličtí Češi a čtyři Ukrajinci.⁹⁸ Po fúzi „Slovanského centra“ s „Charvátsko-slovinským klubem“ r. 1902 navázal klub slovinských poslanců znovu těsnější spolupráci s českou delegací. V březnu r. 1904 se připojil k společné obstrukci.⁹⁹ Zároveň byl učiněn pokus o koordinaci české a slovinské politiky nejen v ohledu taktickém, nýbrž i ve smyslu programovém. Pro vypracování společného programu byl utvořen desetičlenný výbor, skládající se z pěti Čechů, čtyř členů Šusteršičova „Slovanského svazu“ a jednoho slovinského liberála. Než společný česko-slovinský politický program nebyl vypracován. Příkladníci se o to slovinští liberálové, kteří se obávali vedení konzervativního Šusteršiče, i mladočeši, kteří se nemínili podřídit jeho vůdcovským aspiracím.¹⁰⁰ A tak jediným výsledkem česko-slovinské politické spolupráce byl pád Koerberovy vlády.

K užší politické spolupráci mezi českými a slovinskými poslanci na říšské radě došlo pak znovu až za vlády Richarda sv. p. Bienerta, kdy se přidružili k Šusteršičovu „Národnímu svazu“ i katoličtí Češi a „Národní svaz“ se přeměnil v „Slovanské centrum“, jehož členy se stali český katolicko-národní klub, jihoslovanský svaz a staroukrajinci za vedení Šusteršičova, Ivčevičova a Hurbanova.¹⁰¹ Ze „Slovanského centra“ vznikla 17. února 1909 „Slovanská jednota“, kterou tvořili čeští agrárníci, staromladočeský klub, Charváti, pokrokoví Slovinci, slovinští a čeští katolíci, čeští národní sociálové a státoprávní pokrokaři, staroukrajinci, moravští pokrokoví lidovci a čeští pokrokaři. „Slovanská jednota“ koordinovala postup v ní sdružených klubů a stran vůči Bienertově vládě, ale k dohodě o společném programu zainteresovaných skupin a stran v ní nedošlo. Z hlediska česko-slovinské spolupráce byl jistou výjimkou návrh rámcového jazykového zákona pro Předlitavsko českého agrárního poslance V. Bukvaje, který vycházel vstříc slovinským požadavkům, ale nenašel podporu české většiny, a společný požadavek založení slovinské, ukrajinské a druhé české university, o kterém bude ještě pojednáno. Na tom nemění nic skutečnost, že právě universitní otázka se stala bezprostřední příčinou pozvolného rozkladu „Slovanské jednoty“.¹⁰²

Příčiny rozpadu „Slovanské jednoty“ a tedy i česko-slovinské parlamentní spolupráce byly ovšem daleko hlubší. Čeští poslanci, kteří v ní měli většinu, nelibě nesli, že její taktiku začali určovat slovinští poslanci a jmenovitě Šusteršič.¹⁰³ K. Kramář zaujímal k ní chladný postoj také proto, že v ní nebylo sympatií pro myšlenku rakousko-ruské spolupráce, která stála ještě stále v popředí jeho politických úvah. Sémě rozkolu do ní vnášely i trialistické tendence, které se ujímaly u některých slovinských a charvátských politiků a byly v rozporu se zájmy politiky české buržoazie, pro kterou slovanská spolupráce byla vždy také štítem k prosazování

⁹⁷ Fr. Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*, Ljubljana 1928, str. 68–69.

⁹⁸ Tamtéž, str. 71.

⁹⁹ Tamtéž, str. 89.

¹⁰⁰ *Zd. Tobolka*, c. d., III. 2, str. 349–350.

jejich zvláštních národních a třídních zájmů.¹⁰⁴ „Slovanská jednota“ byla obnovena ještě r. 1910, ale měla v ní napříště rozhodovat zásada většiny, kterou měl nad slovinským a ukrajinským klubem „Jednotný český klub“. Tím byl podstatně oslaben vliv Šusteršičův a předsedou se stal dr. František Fiedler, předseda „Jednotného českého klubu“. Tato „Slovanská jednota“ dosáhla jen toho, že Bienertova vláda byla nucena odstoupit.¹⁰⁵

V nové poslanecké sněmovně, která byla zvolena r. 1911, nebyla „Slovanská jednota“ již obnovena. Katoličtí Slovinci založili za vlády Gautschovy se čtyřmi dalmatskými pravaši „Charvátsko-slovinskou jednotu“. Přímoroští liberálové Laginja, Spinčić, Mandić, Rybař a Gregorin se sdružili v „Národním klubu“. Dalmatští liberálové vytvořili „Dalmatský klub“. Slovinec dr. Ravnikar se uchýlil jako hospitant k mladočechům. K nim přešli jen o málo později i Rybař a Gregorin, když „Národní klub“, protože byl příliš slabý, vstoupil do akční jednoty s klerikální „Charvátsko-slovinskou jednotou“.¹⁰⁶ Jelikož podporovali novou Stürgkhovu vládu, byli slovínští liberálové i s mladočechy ostře kritizováni slovinskými lidovci, kteří prováděli opoziční politiku.¹⁰⁷

Co přinesla pro Čechy a Slovince česko-slovinská spolupráce na říšské radě, bude nutno konkrétněji teprve zjistit a zhodnotit. Podle I. Hribara se zajímali čeští poslanci živě o slovinské poměry a Slovinci nacházeli u nich porozumění a podporu. Když přišli do vlády čeští ministři, získali i v nich své přímluvce. „Ministři dr. Kaizl, dr. Fiedler a Trnka nám v osobních záležitostech, které byly politicky největší důležitosti, učinili mnoho úsluh a také věcně vydali leccjaké rozhodnutí, které bylo pro nás velkého významu. A čeští ministři krajané: dr. Rezek, dr. Žáček, dr. Pacák a Prášek byli tak říkajíc také naši ministři. Nejen poslanci, ale dokonce samy slovinské strany se na ně obracely a jejich prostřednictvím dosáhly splnění svých přání.“¹⁰⁸ K tomu ovšem Hribar dodává, že se tak stalo jen v těch záležitostech, které nebyly politikum. Přání a potřeby politické povahy narážely na bdělost a odpor německých ministrů a politických stran. A protože politikem byla většina politických a národních požadavků českých a slovinských, bude muset být hodnocení vzájemné politické spolupráce česko-slovinské na tomto úseku daleko skromnější. Vždyť skromné byly i výsledky české a slovinské politiky samotné.

K veřejné a politické spolupráci mezi Čechy a Slovinci docházelo také mimo parlament, a to na základě všeobecných zájmů a zvláštního politického přesvědčení. O činnosti slovinských studentů studujících na českých vysokých školách v Praze a vlivu českého politického realismu ve Slovinsku byla již zmínka. Značný ohlas mezi Slovinci měl i Kramářův neoslavismus, jehož nositelem a zastáncem byl zejména I. Hribar, který se podílel spolu s Kramářem na přípravě slovanského sjezdu v Praze r. 1908

¹⁰⁴ *Fr. Erjavec*, c. d., str. 172.

¹⁰² *Zd. Tobolka*, c. d., III. 2, str. 524 a 540–541.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ *K. Herman–Zd. Sládek*, Karel Kramář a jeho slovanství, Slovanský přehled č. 5, r. 1970, str. 327.

¹⁰⁵ *Zd. Tobolka*, c. d., III. 2, str. 555.

¹⁰⁶ *Fr. Erjavec*, c. d., str. 192.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 197.

¹⁰⁸ *I. Hribar*, c. d., I, str. 356.

a iniciativně se zúčastnil také slovanského sjezdu v Sofii r. 1910, který byl podle Tobolky pohřbem novoslovanské politiky.¹⁰⁹ Hribar také předsedal slovanským novinářským sjezdům, které se konaly z českého podnětu r. 1897 v Praze, r. 1905 v Opatiji a r. 1908 v Lublani.¹¹⁰

I mezi katolickými stranami a katolickým hnutím v českých zemích a ve Slovinsku existovaly mimoparlamentní kontakty. Roku 1899 byli přítomni zástupci Čechů a Charvátů svčení praporu „Slovinského křesťansko-sociálního dělnického svazu“ a r. 1906 se zúčastnila kromě charvátské delegace i česká delegace III. slovinského katolického sjezdu v Lublani. Češi a Charváti byli zastoupeni též na velkém shromáždění důvěrníků Slovinské lidové strany v Lublani r. 1909, na kterém bylo vyhlášeno spojení zemských katolických stran slovinských ve „Všeslovinskou lidovou stranu“, a r. 1913 se zúčastnila početná delegace česká IV. katolického sjezdu v Lublani.¹¹¹

Když byla r. 1910 vládou rozpuštěna Ribnikarova „Národní dělnická organizace“, pokoušel se vytvořit podle českého vzoru ve Slovinsku úředník české banky „Slavia“ Franc Radešček slovinskou národně socialistickou stranu. Slovinští národní socialisté začali vydávat s českou pomocí list „Narodni socialist“ a 5. srpna 1912 svolali do Lublaně ustavující schůzi odborové organizace „Národně sociální svaz“. Ale národně sociální hnutí typu české národně sociální strany se ve Slovinsku pro nedostatek vhodných předpokladů a pro rozpory jeho stoupců tehdy neprosadilo.¹¹² I mezi českou a slovinskou sociální demokracií existovaly některé shody a kontakty. Teoretický časopis československé sociální demokracie „Akademie“ informoval r. 1902 o založení slovinské sociální revue „Naši zápiski“, r. 1910 přinesl obsáhlou zprávu o jihoslovanské sociálně demokratické konferenci v Lublani, které se zúčastnila i česká delegace a na které byl vyhlášen program sociální demokracie o jihoslovanské otázce, r. 1911 uveřejnil článek dr. J. Ferfolji o sporech mezi českými autonomisty a centralisty, který podporoval proti usnesení kodaňského sjezdu II. internacionály české autonomní stanovisko v odborové otázce a r. 1912 se zúčastnil dr. Bohumír Šmeral sjezdu slovinské sociální demokracie.¹¹³

Podobných kontaktů mezi českými a slovinskými politickými stranami a proudy bylo pravděpodobně daleko více a bude nutno je prozkoumat. Jejich zkoumání se nebude ovšem moci omezit jen na zjištění bezprostředních styků, nýbrž musí se podobně jako v případě mladoslavinců a mladočechů zaměřit i na studium jejich podmínek, ideologických a politických shod a zvlátností.

Úspěšně se rozvíjely i styky jiných českých a slovinských organizací a zájmových skupin. Český „Sokol“ vypravil po prvním větším zájezdu r. 1888 početnou výpravu do Lublaně r. 1904 a znovu sem zavítal r. 1911. Sám vítal sokolská sdružení jiných slovanských národů, mezi nimi i slo-

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 231–233; *Zd. Tobolka*, c. d., III. 2, str. 611–614.

¹¹⁰ *I. Hribar*, c. d., I, str. 196–197.

¹¹¹ *Fr. Erjavec*, c. d., str. 125–126, 150–151, 179 a 211.

¹¹² Tamtéž, str. 211.

¹¹³ *Akademie*, r. 1903, str. 191; *J. Demetrovič*, *Problém Jihoslovanstva a sociální demokracie*, *Akademie*, r. 1910, str. 145; *J. Ferfolja*, *Slovinský hlas o našem sporu*, *Akademie*, r. 1911, str. 191–197; *Akademie*, r. 1912, str. 385.

vinského „Sokola“, na všech svých sletech. Tyto styky vedly podle Scheinerových slov k sblížení pracovníků a vzájemnému poznání, které umožnilo vytvořit r. 1908 „Svaz slovanského Sokolstva“, jehož platným členem bylo i slovinské Sokolstvo.¹¹⁴ Na druhé straně byla proti „Sokolu“ založena ve Slovinsku r. 1906 rovněž pod českým vlivem katolická tělovýchovná organizace „Orel“.¹¹⁵ Záslouhou českého odboru Slovinského planinského družstva v Lublani i přirozeným rozvojem turistiky silil proud českých turistů do Slovinska. Šměřoval na tradiční Bled, ale také Julské a Savinjské Alpy byly hojně navštěvovány českými návštěvníky. V Savinjských Alpách se stalo českou prázdninovou kolonií Jezersko, východisko na Českou chatu. Roku 1903 byl založen při českém odboru Slovinského planinského družstva v Praze česko-slovinský akademický kroužek, který zaváděl turistiku do Zajzery nad Kanalskou dolinou a potom na Goricko. Z iniciativy českých a slovinských akademiků byla postavena malá chata na jižním úpatí Mangrtu v údolí Koritnice. Protože Vysoké Tatry byly v té době z důvodů politických i národnostních těžko přístupné, staly se Savinjské a Julské Alpy také kolébkou českého horolezectví.¹¹⁶

K těsné spolupráci mezi Čechy a Slovinci došlo na začátku našeho století v otázce zřízení druhé české university v Brně a slovinské university v Lublani. Boj o založení druhé české a slovinské university se vedl již daleko dříve, ale probíhal samostatně, paralelně. Koncem 19. století se obě hnutí sblížila a začátkem 20. století se do značné míry spojila. Hlavní zásluhu o rozvoj společného úsilí na rozšíření českého a založení slovinského vysokého školství universitního směru měli čeští a slovínští studenti na vysokých školách v Praze, ve Vídni a ve Štýrském Hradci. Jejich přičiněním se hnutí za zřízení druhé české a slovinské university, požadující též zřízení ukrajinské university ve Lvově, rozšířilo alespoň v českých zemích i do širších vrstev obyvatelstva a vedlo též k společnému postupu české a slovinské delegace v otázce universitní i na říšské radě, který byl narušen teprve r. 1910 v souvislosti s jednáním o vládní předloze návrhu zákona o zřízení italské university.¹¹⁷ Slovínští poslanci byli ochotni připustit projednávání italské předlohy jen za podmínky, že budou splněny zároveň i jejich vysokoškolské požadavky. Protože je vláda odmítla, žádal dr. Šusteršič, aby „Slovanská jednota“ zahájila obstrukci. Z českých politických stran byli pro obstrukci jen agráři a radikálové, kteří chtěli svrhnout vládu, kdežto mladočeši, staročeši a národní katolíci se zdráhali obstruovat proti předloze, jejíž oprávněnost uznávali.¹¹⁸

¹¹⁴ J. Scheiner, Sokolstvo. Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. Praha 1912, str. 720–721.

¹¹⁵ F. Gestrin–V. Melik, c. d., str. 275.

¹¹⁶ V Jezersku. Vzpomíná K. Chodounský. Alpský věstník VII, 1904–1905, str. 1–5; Ze slovanských Alp. Návštěva slovinských hor r. 1904. Alpský věstník VII, 1904–1905, str. 10–11; J. Čermák, Horolezecký sport a styky česko-jihoslovanské, Československo-jihoslovanská revue IV, 1934, str. 64–66.

¹¹⁷ Fr. Jordán, Skupno prizadevanje za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani in češke univerze v Brnu, Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, XVIII, Ljubljana 1970, str. 1–10.

¹¹⁸ Z. Tobolka, c. d., III, 2, str. 540–541. Velkou nevoli v kruzích slovinských klerikálů vyvolal tehdy Masaryk, když zároveň s odmítnutím obstrukce nazval slovinské universitní požadavky nezralými, ačkoli jinak jihoslovanské požadavky a zájmy i skutky hájil a podporoval. Srov. Fr. Erjavec, c. d., str. 188.

Těmito styky se vztahy mezi Čechy a Slovinci nevyčerpaly. K úzké spolupráci mezi nimi docházelo koncem 19. a začátkem 20. století také v celé oblasti kultury: na poli divadelním, literárním, hudebním i ve výtvarném umění. Ve slovinském divadle představovali tehdy čeští umělci nejlepší síly uměleckého souboru. Ředitelem činohry slovinského divadla v Lublani byl až do konce sezóny 1899–1900 Rudolf Neumann, který podle slov slovinského herce Antona Verovška „pozdvihl slovinské jeviště z diletantismu k umění“. Jeho nástupcem se stal Adolf Dobrovolný. Jako herci působili v Zemském divadle v Lublani František Lier, Vilém Tábořský, Marie Tábořská, Zdeňka Teršová, Růžena Nasková, Rudolf Deyl st. a další. I česká hudba byla mezi Slovinci záhy známa a působila zejména díly Smetanovými a Dvořákovými na tvůrčí činnost slovinských umělců. V Praze studovali slovinští skladatelé od Frana Gerbiče až po mladou generaci poválečnou. Po prvních překladech z češtiny do slovinštiny, porízených ve 40. až 60. letech 19. století, našly cestu do Slovinska spisy Karoliny Světlé, Prokopa Chocholouška, Jana Nerudy, Václava Beneše Třebízského, Václava Kosmáka, Aloise Jiráska, Svatopluka Čecha, Julia Zeyera aj. Generace na přelomu století si oblíbila zejména Machara a Bezruč. Také výtvarné umění slovinské poutaly k českému úzké svazky. Bratři Šubicové pracovali u Hynaise při výzdobě českého Národního divadla. Jakopič, Vavpotič a Žmitek byli jeho žáky. Schweiger byl učitelem nadaného Tratníka.¹¹⁹ Jak se naplňovala u Slovinců i v oblasti hospodářské výzva J. Vošnjaka „Učme se od Čechoslovanů“, svědčí nejen rozvoj slovinského záložnictví a družstevnictví, ale i cesta velké skupiny slovinských zemědělců do Čech r. 1908, vedená vinařským inspektorem ve slovinském Novém Městě Bohuslavem Skalickým, která měla za úkol seznámit je se stavem a organizací českého zemědělství.¹²⁰

Z toho plyne, že česko-slovinské vztahy v 19. a na začátku 20. století měly velmi široký záběr. Přispívaly na jedné straně k všestrannému rozvoji a vzestupu Slovinců a na druhé straně posilovaly postavení a úlohu české národnosti. Co se týče vztahů v oblasti politické, je pravděpodobné, že jejich význam ustupoval za výsledky dosaženými v oblasti kulturní a veřejné. Pro českou politiku byli Slovinci důležitým potencialem spojencem a zálohou, která byla ovšem sama o sobě slabá a nadto vázaná ještě jinými svazky: svými převážně konzervativními spojenci a jihoslovanským prostředím. Česká politika pak byla zahleděna příliš do svých vlastních problémů a byla sama o sobě rovněž příliš slabá, než aby mohla přinést Slovincům větší prospěch. A navíc byla silně omezena sociálně a třídně ve smyslu buržoazním, čímž se poněkud lišila od slovinské, ve které se sociální a třídní rozdíly začaly zjevněji uplatňovat až na začátku 20. století. Jsem si ovšem dobře vědom toho, že o skutečné povaze, funkci

¹¹⁹ Srov. O. Berkopec, České kulturní vlivy u Slovinců v době novější, Co daly naše země Evropě a lidstvu II, Praha 1940, str. 69–70. Tam i další literatura, ze které vyjímám: Frank Wollman, Slovinské drama, Bratislava 1925; B. Urbančič, Česká próza u Slovinců, Československo-jihoslovanská revue VI, 1936, str. 96–104; O. Berkopec, Smetana a Dvořák u Slovinců, Československo-jihoslovanská revue IV, 1934, str. 77–82; O. Berkopec, J. S. Machar in Slovenci, Československo-jihoslovanská revue IV, 1934, str. 52–56.

¹²⁰ Kmetijske razmere na Češkem. Poročilo o gospodarskopoučnem potovanju slovenskih kmetovalcev na Češko l. 1908. Sestavil B. Skalický, Ljubljana 1909.

a významu vzájemných vztahů česko-slovenských v nové době bude možno pronést objektivnější soud teprve tehdy, až poznáme důkladněji všechny jejich stránky. A to platí i o vztazích veřejných a politických. Jak jsem již na několika místech poznamenal, bude nutno podrobněji prozkoumat jejich jednotlivé fáze i specifické složky. Dále se jejich studium nebude moci omezit na zjištění bezprostředních kontaktů, přímých styků nebo tzv. ohlasů, nýbrž musí jít dále a hlouběji: srovnávat jednotlivé jevy, proudy a směry po všech stránkách, sledovat jejich shody i rozdíly s přihlédnutím k shodným i zvláštním podmínkám českého a slovenského vývoje a vidět je v širokém kontextu vztahů Čechů a Slovinců k jiným národům a oblastem. To ovšem znamená jít hlouběji k pramenům a postupovat spíše problémově. Vytvořil-li pro takové studium můj příspěvek jeden z dalších předpokladů, splnil svůj účel.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE TSCHECHEN UND SLOWENEN IM 19. UND AM ANFANG DES 20. JAHRHUNDERTS

Die Beziehungen der Tschechen und Slowenen hatten alte Tradition. Intensiver gestaltetes sie sich jedoch erst in der neuen Zeit, seit Beginn des 19. Jahrhunderts. Zur Entstehung dessen, was oft tschechisch-slowenische Zusammenarbeit oder Wechselseitigkeit genannt wird, trugen im 19. Jahrhundert nicht nur sprachliche, ethnische und kulturelle Verwandtschaft der beiden slawischen Völker, sondern auch ihre Lage, ähnliches Schicksal und gemeinsame Interessen im Rahmen der Habsburgermonarchie bei. Bedeutend war es ebenfalls, daß zwischen den Tschechen und Slowenen in der Vergangenheit, wie auch in der damaligen Zeit keine wesentlichen Reibflächen vorkamen.

Den Ausgangspunkt der neuzeitlichen tschechisch-slowenischen Beziehungen bildete die nationale Wiedergeburt, die bei den Tschechen und Slowenen sehr ähnliche Züge aufwies. Ihre Beziehungen hatten damals überwiegend wissenschaftliche und literarische Form und Bedeutung. In den 40. Jahren des 19. Jahrhunderts gewannen sie allmählich bewusst nationale und politische Gestalt. Im Jahre 1848 kann man schon von den politischen Beziehungen zwischen den Tschechen und Slowenen sprechen. Zur politischen Zusammenarbeit gelangte man auf dem slawischen Kongreß in Prag, in Wien und in Graz. Das tschechische und slowenische politische Programm wurden auf der Basis des Austroslawismus aufgebaut. In seiner Darlegung und praktischer Durchführung zeigten sich jedoch bei den Tschechen und Slowenen wesentliche Unterschiede. Die zwischen den Tschechen und Slowenen im Jahre 1848 kaum eingeleitete politische Zusammenarbeit wurde leider schon in den 50. Jahren des 19. Jahrhunderts wegen des wiederhergestellten Absolutismus unterbrochen.

Günstigere Bedingungen für die Weiterentwicklung der politischen Beziehungen zwischen den Tschechen und Slowenen entstanden in den 60. Jahren des 19. Jahrhunderts, als in Österreich die neue Verfassung eingeführt und der neue Reichsrat einberufen wurde. Die engere Zusammenarbeit der tschechischen und slowenischen Abgeordneten in dem österreichischen Reichsrat, die sofort nach seiner Einberufung im Jahre 1861 eingeleitet und durch den strengen Zentralismus der österreichischen Regierung und des liberalen deutschen Bürgertums gefördert wurde, blieb jedoch aus. Dies geschah besonders aus zwei Gründen: wegen der diversen Programme und wegen der verschiedenen Taktik. Bei den Tschechen überwog das historische Staatsrecht, das von den Slowenen trotz gewisser Annäherung nicht aufgenommen werden konnte. Die Slowenen folgten auch nicht der passiven Opposition der Tschechen. Ansonsten wies die politische Struktur der Tschechen und Slowenen in dieser Zeit sehr ähnliche Züge aus, was insbesondere die Jungtschechen und Jungslowenen be-

trifft. Viele Berührungspunkte mit der tschechischen Entwicklung gab es auch bei der Gründung und in der Tätigkeit der slowenischen Leser-, Kultur- und Turnvereine und in der sogenannten Taborbewegung.

Die politischen Beziehungen der Tschechen und Slowenen traten in die neue Phase im Jahre 1879, als nach der Bildung der neuen Regierung von Graf Taaffe die tschechischen Abgeordneten in den österreichischen Reichsrat eintraten. Dadurch glied sich die tschechische und slowenische Politik wenigstens der Taktik nach im wesentlichen aus. Sowohl die Tschechen als auch die Slowenen unterstützten damals die Regierung um kleine Zugeständnisse zu erhalten. Gewisse Unterschiede entstanden allmählich im politischen Parteileben. In Böhmen trennten sich die Jung- und Alttschechen schon im Jahre 1874 in selbständige Parteien und die Jungtschechen gewannen am Beginn der 90. Jahre die führende Rolle in der tschechischen Politik. In Slowenien dagegen vereinigten sich nach kurzer Trennung die Jung- und Altslowenen wieder und ihre Verständigung wurde nur jeweilig durch Widersprüche der sogenannten Elastischen und Radikalen (Konservativen und Liberalen) gestört. Die Liberalen traten als selbständige Partei erst in den 90. Jahren auf. Im Hintergrund bereitete sich in Slowenien schon damals der Aufstieg der katholisch-klerikalen Bewegung. Die Resultate der gemeinsamen tschechischen und slowenischen Politik in der Zeit der Regierung Taaffe müssen erst festgestellt werden. Sie spiegelten sich hauptsächlich in der Einführung der slowenischen Sprache bei dem Gerichtsverfahren mit den Slowenen in den überwiegend slowenischen Gebieten unter dem tschechischen Minister Alois Pražák wider.

In dieser Zeit begannen auch engere und breitere persönliche Beziehungen zwischen den Tschechen und Slowenen. Als erste Beispiele kann man den Besuch zahlreicher Slowenen in Prag im Jahre 1885 und die großen Ausfahrten der Tschechen nach Laibach im Jahre 1887 und 1889 nennen. In Böhmen forderten die tschechisch-slowenische Zusammenarbeit namentlich der Beamte des Nationalmuseums in Prag J. V. Lego, Professor Dr. K. Chodounský und die Schriftstellerin G. Preissová. In Slowenien taten dasselbe insbesondere der Generalvertreter der tschechischen Bank „Slavia“ und Politiker I. Hribar und die slowenischen Studenten, die seit dem Ende des 19. Jahrhunderts in größerer Zahl an den tschechischen Hochschulen in Prag studierten. Sie lernten da die tschechischen Verhältnisse kennen und sammelten neue Erfahrungen, wurden stark von dem damaligen Professor T. G. Masaryk beeinflußt, übersetzten Literatur aus dem tschechischen in das slowenische und viele von ihnen betätigten sich hervoragend in dem slowenischen kulturellen und öffentlichen Leben. Einige gründeten sogar in Slowenien unter dem tschechischen Einfluß neue fortschrittliche und später radikal-nationale Strömung.

Ansonsten veränderten sich am Anfang des 20. Jahrhunderts die politischen Verhältnisse in Böhmen und Slowenien und besonders die parteipolitische Struktur in diesen Ländern wich stark voneinander. In Böhmen entstand neben den alten liberalen Parteien und der sozialdemokratischen Partei größere Zahl der sogenannten Weltanschauungs- oder Interessensparteien bürgerlicher Herkunft. In Slowenien rangen dagegen noch immer die liberale und katholisch-klerikale Partei (fortschrittliche Partei und Volkspartei) miteinander, wobei die letztgenannte die Oberhand im slowenischen politischen Leben gewann. Auf diese Weise näherten sich die slowenischen politischen Verhältnisse mehr denen in Mähren, wo die Überlegenheit der vereinigten katholischen Parteien nur durch den Block der fortschrittlichen Parteien vereitelt wurde.

Trotz dieser Verschiedenheit der politischen Verhältnisse in Böhmen und Slowenien arbeiteten am Ende des 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts die tschechischen und slowenischen Parteien sowohl in dem österreichischen Reichsrat, als auch im öffentlichen Leben oft zusammen. Die Beweise darüber sind im Text enthalten. Großen Wiederhall fand in Böhmen die Frage der slowenischen Parallellklassen auf dem deutschen Gymnasium in Cilli und das Erdbeben in Laibach. Außer der politischen Zusammenarbeit wurden rege Beziehungen auch auf dem Gebiete der Touristik, der Leibübung und der Kultur gepflegt. In Prag wurde im Jahre 1897 die Sektion des slowenischen Alpenvereines gegründet, in Slowenien entwickelte nach dem tschechischen Vorbild und im engen Kontakt mit der tschechischen Bruderorganisation vielseitige Tätigkeit der Turnverein „Sokol“ und im Jahre 1906 wurde hier auch der katholische Turnverein „Orel“ gegründet. Gemeinsame tschechisch-slowenische Bewegung entstand im Kampf um die Gründung der tschechischen Universität in Brünn und der slowenischen Universität in Laibach.

Damit wurden die Beziehungen der Tschechen und Slowenen im 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts noch nicht erschöpft. Sie wurden auch auf dem Gebiete der Kultur, Literatur, Kunst und Wirtschaft betrieben. Erst nach deren gründlicher Durchforschung wird man genauer auch die Rolle der politischen Beziehungen zwischen den Tschechen und Slowenen in der angeführten Zeit beurteilen können.